

PAPER DETAILS

TITLE: Türk Emek Göçmenlerinin Ulusötesi Yaslanma Deneyimleri

AUTHORS: Cansu Tasci

PAGES: 383-406

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3338547>

Türk Emek Göçmenlerinin Ulusötesi Yaşlanma Deneyimleri

Transnational Aging Experiences of Turkish Labor Migrants

Cansu TAŞCI*

Öz

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllar, Batı Avrupa ülkelerinin başta Akdeniz ülkeleri olmak üzere az gelişmiş ülkelerden emek ithal ettiği yıllardır. Yapılan ikili işgücü anlaşmaları sonucu yüzbinlerce Türk işçi Avrupa'ya göç etmiştir. Günümüzde ise bu göçmen nüfus yaşlanmış ve birincil nesil Türk emek göçmenleri, “yaşlı Türk emek göçmenlerine” dönüşmüştür. Bu makalenin konusunu Batı Avrupa ülkelerindeki Türk emek göçmenlerinin ulusötesi yaşlanma deneyimleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda Batı Avrupa ülkelerindeki Türk emek göçmenlerini konu edinen 31 makale Maxqda programı kullanılarak içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Gerçekleştirilen içerik analizi yaşlı göçmenlerin menşe ülkeye ziyaretleri ve menşe ülkeyle ev sahibi ülke arasında geliştirdikleri siyasi, dini, ailevi, ekonomik bağlar aracılığıyla tek bir yerin sınırlarında yaşlanmaktan ziyade sınırların ötesinde “ulusötesi yaşlanma” deneyimine odaklanmıştır. Analiz sonucunda ibadethanelere katılımın, etnik işletmelerin ve tüketim alışkanlıklarının, derneklere katılımın, ulusötesi evliliklerin, telefon ile Türkiye'yle görüşmenin, tatillerde Türkiye'ye gelmenin ve Türkiye'ye geliş gidişlerin yaşlı göçmenlerin ulusötesi alanda yaşlanmalarını sağlayan temel pratikler olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Ulusötesi göç, yaşlı, Türk emek göçü, yaşlanma, ulusötesi alanlar.

Abstract

It was the years following the Second World War, when Western European countries imported labor from underdeveloped countries, especially Mediterranean countries. Hundreds of thousands of Turkish workers immigrated to Europe as a result of bilateral labor agreements. Today, this immigrant population has aged and the first generation Turkish labor immigrants have turned into “older Turkish labor immigrants”. The subject of this article is the transnational aging experiences of Turkish labor migrants in Western European countries. 31 articles on Turkish labor migrants in Western European countries were analyzed by content analysis method using the Maxqda program. Content analysis results of 31 studies on elderly Turkish labor migrants in Western Europe revealed that older immigrants experience “transnational aging” beyond borders rather than aging within the borders of a single place. As a result of the analysis, it has been seen that participation in places of worship, ethnic businesses and consumption habits, participation in associations, transnational marriages, telephone calls to Turkey, coming to Turkey on holidays and going to and from Turkey are the main practices that enable older immigrants to age in the transnational area.

Keywords: Transnational immigration, older people, Turkish labor immigration, aging, transnational areas.

* Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-posta: cansuutsc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2234-968X

Giriş

Türkiye’den Batı Avrupa ülkelerine emek göçü, ortaya çıktığı ilk yıllar olan 1950’li yıllarda daha çok bireysel girişimler ve özel araçlar yoluyla gerçekleşmiştir. 1960’lı yıllarda Batı Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda, İsviçre, Fransa, İsveç, Danimarka gibi ülkelerle yapılan ikili işgücü anlaşmalarıyla artarak devam etmiştir (Abadan-Unat, 2002, s. 43). Başlangıçta emek göçmenleri “misafir” olarak görülmüş, menşe ülkelerine geri dönecekleri düşünülmüştür. Türkiye ile emek ithal eden Batı Avrupa ülkeleri arasında yapılan anlaşmalar bu varsayım üzerine temellenmiş ancak “geri dönüş” konusunda hayal edilen ve gerçekte olan birbirine denk düşmemiştir. Yurtdışına çalışmak üzere giden Türklerin önemli bir bölümü aile birleşimi yoluyla eş ve çocuklarını da yanlarına alarak gittikleri ülkelere kalıcı olarak yerleşmiştir (Gelekçi, 2011, s. 124). Bugün Batı Avrupa ülkelerinde ikamet eden Türklerin sayısının 5,5 milyona yaklaştığı düşünülmektedir (Türkiye Dış İşleri Bakanlığı, 2022). Üstelik göçmen nüfusun önemli bir bölümü yaşıdır. 1950’li ve 1960’lı yıllarda göç eden birinci nesil emek göçmenlerinden Türkiye’ye geri dönmeyenler göç ettikleri ülkede yaşlanmıştır. Batı Avrupa ülkeleri içerisinde artık büyük bir yaşlı Türk göçmen nüfusu bulunmaktadır.

Günümüzde Dünya Sağlık Örgütü tarafından yaşlı olarak tanımlanmanın alt kriteri “65” yaş iken söz konusu göçmenler olduğunda bu kriter daha aşağılara inebilmektedir. Araştırmalar, göçmenlerin güvencesiz ve zorlu fiziksel-sosyal koşullarda çalışmaları nedeniyle genellikle erken yaşlandıklarını göstermektedir (Percival, 2013’ten akt. Klok vd. 2017b). Bu durum DSÖ’nün yaş tanımlamalarına göre “orta yaşlı” olarak nitelendirilebilecek göçmenlerin “yaşlı” kategorisi içerisinde değerlendirilmesine sebebiyet vermektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle 50-55 yaş üstü göçmenlerin yaşlı göçmen kategorisi içerisine dahil edildiği görülmektedir (Klok vd., 2017a; Graft vd., 2016; Palmberger, 2017). Yaşlı bireyler, kadın ve çocuklar ile birlikte göçten en çok etkilenen nüfus grubunu oluşturmasına (Baran & Sarıtaş, 2018, s. 158) rağmen yaşlıların uluslararası göç literatürde yeterince ele alınmadığı da bir gerçektir. Uluslararası göç literatüründe yaşlı göçmenleri konu alan çalışmalar başlangıçta yaşlı bir kişinin göçünün sağlık ve hayatta kalma açısından sonuçlarına odaklanmışken, uzun yıllardır doğal afet, kıtlık, savaş gibi nedenlerden ötürü göç etmek mecburiyetinde kalan yaşlı mültecilerin göç hareketi ön plana çıkmıştır (Warnes, 2010, s. 392). Uluslararası göç literatüründe özellikle son 10 yıldır öne çıkan bir tema ise yaşlı emek göçmenleri olmuştur. 1950’li yıllarda başlayan Batı Avrupa devletlerine yönelik kitlesel emek göçü hareketlerinin bir sonucu olarak emek göçmenlerinin ileri yaşlara erişmesiyle birlikte 2000’li yıllar sonrasında yaşlı emek göçmenlerini konu alan çalışmaların sayısında önemli bir artış gerçekleşmiştir (van der Wurff, ve diğerleri, 2004; Baykara-Krumme, 2013; Klok vd., 2017a; Palaz, 2020). Batı Avrupa’daki yaşlı Türk emek göçmenleri de çalışmalara konu olan göçmen gruplarından birisini oluşturmaktadır. Ancak yaşlı göçmenlerin göç deneyimlerini ulusötesi bir perspektiften ele alan çalışmaların da sayıca oldukça az olduğu görülmektedir. Oysa yaşlı göçmenlerin göç deneyimleri ele alınırken meseleye ulusötesi perspektiften bakan çalışmalara ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Ulusötesicilik göçmenlerin köken ve yerleşim toplumlarını birbirine bağlayan çok damarlı sosyal ilişkiler kurduğu ve sürdürdüğü süreçleri ifade etmektedir (Basch ve ark., 2005, s. 344). Günümüzde göçmenler tek bir ülkenin sınırları içerisinde yaşamamakta; coğrafi, kültürel ve politik sınırları aşan sosyal alanlar inşa ederek, kendilerini iki ya da daha fazla ulus devlete bağlayan ilişki ağlarına gömülü öznellikler ve kimlikler geliştirmektedir (Basch vd., 2005, s. 344). Batı Avrupa ülkelerindeki Türklerin göçünün kalıcılığa evrilmesi ile birlikte Türk emek göçmenleri de uluslararası göçmenden ulusötesi göçmene dönüşmüştür. Uluslararası emek göçmenlerinin ulus ötesi göçmenlere dönüşümünde 2000’li yıllardan itibaren meydana gelen teknolojik gelişmelerle birlikte ulaşım ve iletişim kanallarının genişlemesi ve ucuzlaşmasının rolü büyüktür. Böylece bir ülkeye çalışmak için giden göçmen, gittiği ülkede kalıcı da olsa geldiği ülke ile bağlarını devam ettirme imkanına erişebilmiştir. Ulusötesi göçmenler hali hazırda anavatanlarına belirli aralıklarla gitmekte, oraya para göndermekte, gayrimenkul almakta, sosyal ilişkilerini devam ettirmekte ve daha da önemlisi kendilerini hem anavatanlarına hem de ev sahibi ülkeye ait hissetmektedirler (Şahin-Kütük, 2017, s. 88). Böylece zaten menşe yerlerinden ayrılmayan ve iletişimi koparmayan göçmenler yerleşim ülkelerini kalıcı olarak terk etmek istememektedir (Bruneau, 2010, s. 44). Bu durumda günümüzde, anavatanlarından uzakta yaşayan ancak bu süreci ulusötesi

faaliyetler nedeni ile ulusötesi yaşlanma diyebileceğimiz bir biçimde geçiren yaşlı göçmenler vardır. Ulusötesi yaşlanma diye adlandırılan bu süreçte, göçmenler her iki ülke ile olan bağlarını da devam ettirerek, dezavantajlı olarak adlandırılan yaşlılık sürecini yaşamaktadırlar.

Bu makalenin konusunu Batı Avrupa’da ikamet eden yaşlı Türk emek göçmenleri oluşturmaktadır. Makalede yaşlı Türk emek göçmenlerini ele alan çalışmalardan hareketle birinci kuşak Türk emek göçmenlerin ulusötesi yaşlanma deneyiminin ortaya koyulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda makalenin seyri içerisinde önce Batı Avrupa’da yaşlanan Türk göçmen nüfus ve ulusötesi yaşlanmaya dair kuramsal bir çerçeve sunulacak; ardından araştırmanın metodolojisine ve bulgularına yer verilecektir.

Yaşlanan Göçmen Nüfus ve Ulusötesi Yaşlanma

Yaşlılık; bireyin zihinsel, fiziksel, ekonomik ve sosyal anlamda birtakım kayıplarla karşılaştığı bir yaşam dönemidir. İlerleyen yaşla birlikte ortaya çıkan fizyolojik gerilemeler ve hareket kısıtlılıkları yaşlılık döneminin en belirgin karakteristiklerindendir. Bu dönemde bireyler uyum sağlamak zorunda kaldıkları birçok değişiklik ve yenilikle karşı karşıya kalmaktadır. Bu değişiklikler çoğu zaman kayıplarla karakterize edildiğinden yaşlı bireylerin üstesinden gelmek zorunda oldukları birçok güçlük söz konusudur. Yaşlı göçmenler ise hem yaşlı olmanın hem de göçmen olmanın zorluklarını aynı anda ve iç içe geçmiş biçimde deneyimlediklerinden “kesişimsel” olarak dezavantajlılık içerisinde (Apak, 2019, s. 101). Bu “kesişimsel dezavantajlı” konum nedeniyle yaşlı göçmenler yaşlanmanın etkilerini daha erken ve sert biçimde deneyimleyebilmektedir (Taşcı & Kahraman, 2021, s. 517).

Bugün Türkiye’den Batı Avrupa’ya kitlesel emek göçü hareketinin üzerinden 60 yıl geçmiş, birinci nesil emek göçmenleri “yaşlı emek göçmenlerine” dönüşmüştür. Göçmenlerin ve ev sahibi toplumların ortak beklentisi göçmenlerin menşe ülkelerine yaşlılıkta dönecekleri yönünde olmuşsa da bu beklenti gerçekleşmemiş, zaman geçtikçe büyük ölçekte bir geri dönüşün olmayacağı daha açık hale gelmiştir (Liversage & Mirdal, 2016, s. 2; Nitsche & Suijker, 2003, s. 11). Böylece birinci nesil Türk emek göçmenleri Batı Avrupa ülkeleri içerisinde büyük bir “yaşlı göçmen” nüfus meydana getirmiştir.

Batı Avrupa’daki Türk emek göçmenlerinin sayısı her geçen gün artmakla birlikte yapılan araştırmalar yaşlı göçmenlerin menşe ülkelerine geri dönmelerinin olası olmadığını göstermektedir (Nitsche & Suijker, 2003, s. 11). Göçmenlerin anavatanlarına şiddetli özlem duymalarına rağmen ev sahibi ülkede kalmaya yönelik eğilimleri kimi araştırmacılar tarafından “yerinde yaşlanma” olgusuyla açıklanmaktadır (Buffel, 2015; Buffel ve Phillipson, 2011). Yerinde yaşlanma, sürekli olarak aynı veya tanıdık bir yerde (örneğin mahalle, topluluk) kalma anlamına gelir (Klok vd., 2017b, s. 27). Gerontolojik literatürde sıklıkla tartışılan bu yaklaşım kişinin kendi evinde veya tercih ettiği coğrafi konumda kalabilme yeteneği, bağımsızlık, özerkliği sürdürme ve yere bağlılık gibi birden çok anlama sahiptir (Lewis, 2009, ss. 376-377). Yaşlı göçmenler üzerine çalışmalarını yürüten birçok araştırmacı “göçmenler” söz konusu olduğunda “yerinde yaşlanma anlayışının” meseleyi basitleştirdiği ve sorunsallaştırılması gerektiğine inanmaktadır (Johannsson vd., 2013). Horn & Schweppe (2017, s. 337)’e göre yaşlanmayı inceleyen araştırmalarda sıklıkla “yerinde yaşlanma” anlayışının kullanımı bilimsel alanda hakim olan “metodolojik milliyetçiliğin” ürünüdür. Ulusal sınırları temel analiz birimi olarak kabul eden metodolojik milliyetçilik (Wimmer & Glick, 2002, s. 302) bölgesel sınırlı düşünmeye yol açarak araştırmacıları ve politikacıları “yerinde yaşlanma” yaklaşımını kullanmaya yöneltmiştir. Oysa yerinde yaşlanmaya ilişkin politikalar ve anlayışlar, yaşlanmanın kültürel çeşitliliğini ve günlük yaşamlarındaki “yer” kavramının artan karmaşıklığını kabul etmede büyük ölçüde başarısızdır (Baldassar vd., 2017, s. 3). Yerinde yaşlanma yaklaşımının, giderek artan derecede küresel göç akışına dahil olan yaşlılar için oldukça sınırlı bir bakış açısı sunduğu bir gerçektir (Zhou, 2013, ss. 49-50). Çünkü yaşlı göçmenler tek bir yerin sınırları içerisinde yaşlanmaktan ziyade yaşlanmayı iki hatta daha fazla ülkenin sınırları içerisinde deneyimleyebilmektedir (Klok vd., 2017b, s. 26). Birçok yaşlı göçmen onlarca yıldır doğdukları ülkelerin dışında yaşayıp çalışıyor olsa da, geride bıraktıkları milletlerin yerler, insanlar ve kültürel uygulamalarıyla bağlarını ve özlemlerini sürdürmekte (Baldassar vd., 2017, ss. 2-3); menşe ülkelerine yönelik düzenli ziyaretler gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede “artık tek bir ulus devlet çerçevesiyle sınırlı olmayan bağlamlarda yaşlılıkta yaşamı organize etme, şekillendirme ve bunlarla başa çıkma süreci” (Horn,

Schweppe ve Um, 2013, s. 7) olarak tanımlanan ulusötesi yaşlanma yaklaşımının yaşlı Türk emek göçmenlerinin yaşlanma deneyimlerini anlamada işlevsel olabileceği söylenebilir.

Yöntem

Yaşlı Türk emek göçmenlerinin yaşlanma deneyimlerini ulusötesi perspektiften anlamayı amaçlayan bu çalışma içerik analizi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi görüşme, gözlem veya doküman incelemesi yoluyla elde edilen nitel verilerden birbirine benzer olanların belirli temalar çerçevesinde bir araya getirilmesi ve yorumlanması sürecini ifade etmektedir (Yıldırım& Şimşek, 2016, ss. 242-243). Bu teknik daha çok doküman incelemesi üzerinden gerçekleştirilen çalışmalarda tercih edilmektedir. Bu çalışma Batı Avrupa'daki Türk emek göçmenlerini inceleyen çalışmalar üzerinden yaşlanma deneyimlerini ulusötesi perspektiften ele almayı hedeflediğinden içerik analizi tekniğinin kullanımı tercih edilmiştir. Yapılan literatür taramasında bu çalışmanın konusunu oluşturan doğrudan ulusötesi bir perspektif kullanılarak yaşlı Türk emek göçmenlerinin deneyimlerini konu alan yalnızca 9 çalışmaya rastlanılmış olup literatürde bu konuda bir eksik olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın yaşlı Türk emek göçmenlerini konu alan çalışmaların sayısının oldukça fazla olduğu görülmüştür. Söz konusu çalışmalar her ne kadar doğrudan ulusötesi bir perspektif benimsememiş olsalar da yaşlı göçmenlerin ulusötesi pratiklerine ve faaliyet alanlarına dair bulgular içerebilmektedir. Bu bağlamda içerik analizi tekniği kullanılarak yaşlı Türk emek göçmenlerini konu edinen çalışmalar üzerinden ulusötesi yaşlanma deneyimlerine dair bütüncül bir resim ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın veri birimini alanda yapılan uygulamalı çalışmalar oluşturmuştur. Yaşlı Türk emek göçmenlerinin deneyimlerini konu alan ampirik çalışmalar sistematik bir analiz sürecine tabii tutulmuş ve elde edilen veriler nitel analiz süreciyle incelenmiştir.

İçerik Analizinin Kapsamı

İçerik analizi “Google Scholar” üzerinden yapılan aramada ulaşılan Batı Avrupa ülkelerindeki yaşlı Türk emek göçmenlerini konu alan dokümanları kapsamaktadır. Dokümanların büyük çoğunluğuna 1 Kasım 2021 ve 1 Aralık 2021 tarihleri arasında yapılan tarama sonucunda ulaşılmıştır. Makalenin yayına hazırlık aşamasında güncel dokümanların tespiti ve analize eklenmesi için 1 Mart 2023 ve 20 Mart 2023 tarihleri arasında yeniden bir tarama gerçekleştirilmiştir. “Yaşlı Türk Göçmenler”, “Yaşlı Türk Emek Göçmenleri”, “Older Turkish (im)migrants”, “Older Turkish Labor (im)migrants”, “Elderly Turkish (im)migrants”, “Elderly Turkish Labor (im)migrants” anahtar kelimeleriyle yapılan aramalar neticesinde 295 sonuçla karşılaşmıştır. Bazı kaynaklarla birden çok kez karşılaşılması ve kimi kaynakların erişime kapalı olması nedeniyle 193 kaynağa ulaşılmıştır. Analize, dergilerde ya da kitaplarda İngilizce ya da Türkçe dillerinde yayınlanmış ampirik makaleler dahil edilmiştir. Araştırma sahası Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda, İsviçre gibi Batı Avrupa ülkeleri olan çalışmalarla birlikte İsveç ve Danimarka gibi 1960'lı yıllarda emek göçü hareketinin gerçekleştiği iki ülke de analize dahil edilmiştir.

Erişilen 193 kaynaktan 8'i İngilizce ve Türkçe dışında bir dilde yazıldığı için; 28'i makale ya da kitap bölümü dışındaki bir tür (rapor, bildiri özeti, blog yazısı vb.) olduğu için analiz dışında bırakılmıştır. Geriye kalan kaynakların 77'sinin ise Batı Avrupa'daki yaşlı Türk emek göçmenleriyle ilgili olmadığı görülmüştür. Batı Avrupa'daki yaşlı Türk emek göçmenleriyle ilgili olan 80 çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak bunlardan 20'si ampirik çalışma olmadığı için; 29'u ise ulusötesi göç ile ilgili veriler içermediğinden analize dahil edilememiştir. Analize dahil edilen makalelerin belirlenmesinde öncelikle makalelerin örnekleminin yaşlı Türk göçmenleri içerip içermediğine dikkat edilmiş, ardından Şahin-Kütük (2017)'ün göçmenlerin ulusötesi faaliyet alanları olarak tespit ettiği: ibadethaneler, işletmeler ve tüketim alışkanlıkları, yeni STK'ların kurulması ve STK'lara katılım, ulusötesi evlilikler ile boş zaman faaliyetlerini içeren herhangi bir veri olup olmadığına bakılmıştır. Bu verilerden en az birini içeren çalışmalar içerik analiz birimine dahil edilmiştir. İncelemeler sonucunda Batı Avrupa'daki yaşlı Türk emek göçmenleriyle ilgili, ampirik incelemeye dayalı ve ulusötesi göç temalarını içeren 31 çalışma tespit

edilmiş ve araştırmanın içerik analiz birimi olarak belirlenmiştir. Analiz edilen makaleler M1, M2, M3... şeklinde kodlanmıştır.

İçerik Analiz Süreci

İçerik analiz sürecinde kodlamalar yapılmaktadır. Araştırmada kullanılan kod listesi araştırma esnasında araştırma verilerinden çıkarılabileceği gibi; mevcut bir teori ve önceki araştırmaların sunduğu kavramsal çerçeve yoluyla da belirlenebilir (Hsieh& Shanon, 2005). Bu çalışmada her iki kodlama biçimi kullanılarak içerik analiz süreci araştırmanın amacına ve kullanılan ulusötesi perspektifin kavramsallaştırmasına uygun olarak önceden belirlenen kodlar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın temalarının belirlenmesinde ulusötesi göç yaklaşımının Batı Avrupa'daki Türkler için nasıl ele alınabileceğini inceleyen ve ulusötesi alanlara ilişkin kod haritasını çıkaran Şahin'in, Almanya ve Hollanda'daki Türklerin ulusötesi faaliyetlerini konu alan çalışmalarından faydalanılmıştır. Çalışmada ulusötesi alanlar; ibadethaneler, işletmeler ve tüketim alışkanlıkları (Etnik market, Türk kanallarının takip edilmesi, Türkiye'den gayrimenkul alma), yeni STK'ların kurulması ve STK'lara katılım, ulusötesi evlilikler ile boş zaman faaliyetleri (Türkiye'dekilerle telefon üzerinden görüşme, Tatillerde Türkiye'ye gelme) ” (Şahin, 2010; Şahin-Kütük, 2017, s. 94) temaları altında toplanmıştır. Ayrıca verilerin analizi esnasında açık kodlama sürecinde belirlenen “Türkiye'ye Geliş Gidişler” ana teması ve “Sağlık Amacıyla Gidiş Gelişler”, “Döngüsel Hareketlilik”, “Ziyaretler” ve “Kahvehane” alt temaları dahil edilmiştir. Kodlamalar ve analizlerin gerçekleştirilmesi için Maxqda 2018 programı kullanılmıştır. Geçerlik güvenirlik noktasında ise yardımcı sistemi kullanılmıştır.¹

Türk Göçmenlerin Ulus-ötesi Yaşlanma Deneyimlerine İlişkin Akademik Çalışmaların İçerik Analiz Bulguları

Analiz birimine dahil edilen makalelerin adı, araştırma sahası ülke, araştırma deseni, veri toplama aracı, örneklem-katılımcı ve konu bilgilerine ilişkin analiz aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

¹ Tüm açık kodlamalar ve açık kodlamaların seçici kodlamalara geçirilmesi sürecinde doğrudan alanda çalışan ve kod haritası çıkaran Prof. Dr. Birsan ŞAHİN KÜTÜK'ten destek alınmıştır.

Tablo 1: İçerik analizine dahil edilen makaleler ve makalelere ilişkin bilgiler

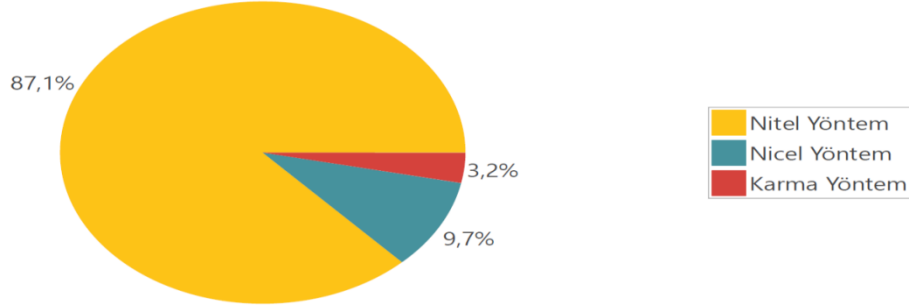
Makale Kodu	Makale Adı	Araştırma sahası ülke	Araştırma Deseni	Veri Toplama Aracı	Örneklem-katılımcılar
M1	Returning, Staying, or Both? Mobility Patterns Among Elderly Turkish Migrants After Retirement.	Avrupa	Nitel	Anket	65-90 yaş arası göçmen aile aileleri
M2	Use of Cross-Border Healthcare Services by Elderly Turkish Migrants in Denmark: A Qualitative Study and Some Critical Reflections about Public Health 'Concerns'.	Danimarka	Nitel	Görüşme	30 yaşlı Türk
M3	Maintaining Dual Residences to Manage Risks in Later Life A Comparison of Two Groups of Older Migrants	Hollanda	Nitel	Görüşme, odak grup görüşmeleri	Türkiye'ye geri dönen 31 Türk Hollandalı emekli göçmen
M4	Barriers versus promotion: Culturally sensitive healthcare for elderly Turkish migrants in Austria and Germany	Almanya Avusturya	Nitel	Görüşme	Sağlık hizmeti sağlayıcıları ve göçmenler
M5	A Comparison of Residence, Social Security and Citizenship Strategies of Turkish Return Migrants and Dutch Retirement Migrants in Turkey.	Hollanda Türkiye	Nitel	Görüşme ve odak grup görüşmesi	Türkiye'ye geri dönen 43 Türk Hollandalı emekli göçmen
M6	Transnational Healthcare Practices of Retired Circular Migrants. ...	Hollanda	Nitel	Görüşme	10 Türkiyeli göçmen
M7	Migration in later Life. Residence, social security and citizenship strategies of Turkish return migrants and Dutch retirement migrants in Turkey.	Hollanda	Nitel	Görüşme	Hollandalı emekli göçmenler Türkiye'ye geri dönen Türk göçmenler
M8	Experiences of Place among Older Migrants Living in Inner-City Neighbourhoods in Belgium and England.	İngiltere Belçika	Nitel	Görüşme	Manchester ve Liverpool'daki Pakistanlı ve Somalililer Brüksel'deki Türk ve Faslı y
M9	Ageing Migrants and the Creation of Home: Mobility and the Maintenance of Transnational Ties.	Belçika	Nitel	Görüşme	Birinci nesil Türk göçmenler 23 yaşlı Türk, 20 yaşlı Faslı
M10	Experiences of neighbourhood exclusion and inclusion among older people living in deprived inner-city areas in Belgium and England.	Belçika/İngiltere	Nitel	Görüşme Katılımcı gözlem ve görüşme	İngiltere'deki 19 yaşlı Somal Pakistanlı
M11	Day-care centres for older migrants: spaces to translate practices in the care landscape.	Hollanda	Nitel	Görüşme	Gündüz bakım merkezlerinde profesyoneller, personeller v

M12	Migrants' pathways to aged care: the role of local relationships of care in facilitating access for super-diverse older population.	Hollanda	Nitel	Görüşme	Hollanda vatandaşları ve Türkiye dahil farklı ülkelerden gelen üstü 10 erkek ve 22 kadın
M13	Pendular migration of the older first generations in Europe: misconceptions and nuances.	Avrupa	Nitel	Görüşme ve anket	Döngüsel göçmen 55 yaş üstü ve Surinamlı
M14	Spotting good ageing: using welfare theory of health to frame the agency of older adults with immigrant backgrounds to attain good ageing. Tactical mobility: navigating mobile ageing and transnational retirement between Turkey and Germany. A comparison between Turkish-German and German retirees.	İsveç	Nitel	Görüşme	65 yaş üstü 4'ü Türk 13 yaşlı
M15	National and transnational belonging among Turkish and Moroccan older migrants in the Netherlands: protective against loneliness?	Almanya/Türkiye	Karma	Görüşme, katılımcı gözlem ve anket	Türk-Alman ve Alman emekliler
M16	Transnational aging among older Turkish and Moroccan migrants in the Netherlands: Determinants of transnational behavior and transnational belonging.	Hollanda	Nitel	Anket	Türk ve Faslı yaşlı göçmenler
M17	Policy Dimensions of Retirement Migration from Germany to the Turkish Riviera:Comparing German and German-Turkish Older Migrants. Migrant Carer-Wives' – Between Transnational Marriages, Care Work for Older Husbands and Gendered Precarity.	Hollanda	Nitel	Anket	Türk ve Faslı yaşlı göçmenler
M18	Growing old in exile – a longitudinal study of migrant women from Turkey.	Almanya/Türkiye	Nitel	Görüşme	33 Türk-Alman ve 34 Alman göçmen
M19		Danimarka	Nitel	Görüşme	30 ailedeki yardımcıları, yaşlı üyeleri, 52 belediye bakım n veya belediye aktörleri
M20	Idioms of Care:Ageing and connectivity among older Turkish migrants in Sweden.	Danimarka	Nitel	Görüşme	Birinci nesil 18 yaşlı kadın
M21	Rethinking loyalty (vefa) through transnational care practices of older Turkish women in Sweden.	İsveç	Nitel	Görüşme	İsveç'teki 20 yaşlı Türk
M22		İsveç	Nitel	Görüşme ve gözlem	3 Türk yaşlı kadın
M23	The Social Networks and Engagements of Older Turkish Migrants in Germany.	Almanya	Nitel	Görüşme	Yaşlı Türk Göçmenler

M24	Göçmen Dernekleri ve Sosyal Sermaye: Almanya'daki Yaşlı Türk Göçmenler Örneği.	Almanya	Nitel	Görüşme	18 yaşlı Türk göçmen
M25	Relational ambivalence: Exploring the social and discursive dimensions of ambivalence—The case of Turkish aging labor migrants.	Avusturya	Nitel	Görüşme, katılımcı gözlem	Yaşlı Türk göçmenler ve uzr
M26	Social ties and embeddedness in old age: older Turkish labour migrants in Vienna.	Avusturya	Nitel	Katılımlı gözlem ve görüşme	Yaşlı Türk göçmenler ve eşl
M27	Social Embeddness and Care Among Turkish Labor Migrants in Vienna: The Role of Migrant Associations.	Avusturya	Nitel	Görüşme	Emek göçmeni 25 erkek ve k
M28	First-generation Turkish women in the 2060 neighbourhood of Antwerp.	Belçika	Nitel	Görüşme	Birinci nesil Türk kadınlar
M29	First-generation circular migrants involved in the upbringing of their grandchildren: the case of Turkish immigrants in Germany .	Almanya	Nitel	Görüşme	Birinci nesil Türk büyükebe
M30	The Experience of Aging and Perceptions of “Aging Well” Among Older Migrants in the Netherlands.	Hollanda	Nitel	Odak Grup Görüşmesi	Hint-Hollandalı ve Molukya Batı, Surinam, Antiller, Türk göçmenler
M31	The Linkage Between Aging, Migration, and Resilience: Resilience in the Life of Older Turkish and Moroccan Immigrants.	Hollanda	Nitel	Görüşme	10 Türk ve 13 Faslı yaşlı göç

İçerik Analiz Birime Dahil Olan Makalelerde Kullanılan Araştırma Deseni ve Örneklem

Makalelerin genellikle nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Analiz edilen makalelerden 27'sinde nitel yöntem, 3'ünde nicel yöntem, 1'inde karma yöntem kullanılmıştır.

Grafik 1:İçerik analiz birime dahil olan makalelerin kullanılan yönteme göre dağılımı

Makaleler 2011-2023 yılları arasında yayımlanmıştır. En az makalenin yayımlandığı yıl 2011 ve 2012 iken en çok makalenin yayımlandığı yıl 2020'dir. Makalelerin yıllara göre dağılımı tablodaki sunulmuştur:

Tablo 2: İçerik analiz birime dahil olan makalelerin yayınlandığı yıllara göre dağılımı

Yıllar	Makale Sayısı	Yüzde
2011	1	% 3,2
2012	1	% 3,2
2013	2	% 6,5
2014	2	% 6,5
2015	3	% 9,7
2016	3	%9,7
2017	3	% 9,7
2018	2	% 6,5
2019	2	% 6,5
2020	7	%22,6
2021	3	% 9,7
2022	1	% 3,2
2023	1	%3,2

Makalelere konu olan ülkeler Hollanda, Almanya ve Avusturya, Belçika ve Danimarka'dır. Bu ülkelere ek olarak tabloda diğer kategorisinde sunulan birden fazla ülkeyi konu alan 2 makale vardır. Makalelerin ülkeler bazında dağılımı tabloda sunulduğu şekliyledir:

Tablo 3:İçerik Analiz Birimine Dahil Olan Makalelerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Makale Sayısı	Yüzde
Hollanda	10	32,3
Almanya	6	19,4
Belçika	4	12,9
Avusturya	4	12,9
Danimarka	3	9,7
İsveç	3	9,7
Diğer(Avrupa ülkeleri)	2	6,5

İçerik Analiz Birime Dahil Olan Makalelerde Ulusötesi Yaşlanmaya İlişkin İçerik Analiz Bulguları

Bu bölümde Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan yaşlı Türk emek göçmenleri üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi yoluyla ulusötesi yaşlanma deneyimlerine yer verilmiştir. İçerik analizi sonucunda elde edilen veriler “İbadethaneler”, “İşletmeler ve Tüketim Alışkanlıkları”, “STK’ların kurulması ve STK’lara katılım”, “Ulusötesi Evlilikler”, “Boş Zaman Faaliyetleri ” “Türkiye’ye Geliş Gidişler” olmak üzere altı tema altında sunulmuştur.

Makalelerde en sık rastlanılan tema %41,9 oranla “Döngüsel Hareketlilik” teması olmuşken, en az rastlanılan temalar ise %9,7 oranla “Ulusötesi Evlilikler” ve “Etnik Marketler” teması olmuştur.

Tablo 4: Makalelerin ana temalara ve alt temalara göre yüzdelik dağılımı

Tema	Makale Sayısı	Yüzde
İbadethaneler	12	%38,7
Etnik Marketler	3	%9,7
Türk Kanalları	5	%16,1
İşletmeler ve Tüketim alışkanlıkları	Takip Etme	
	Türkiye'den	%32,3
	Gayrimenkul Alma	
	Kahvehaneye	%16,1
	Gitme	
STK Kurulum ve Katılım	9	%29
Ulusötesi Evlilikler	3	%9,7
Tatillerde	5	%16,1
Boş Zaman Faaliyetleri	Türkiye'ye Gelme	
	Türkiye'yle	%16,1
	Telefon Üzerinden	
	Görüşmek	
	Döngüsel	%41,9
Türkiye'ye Gidiş Gelişler	Hareketlilik	
	Sağlık Amacıyla	%25,8
	Gidiş Gelişler	
	Ziyaretler	%25,8

İbadethaneler

İbadethanelere katılım, hem erkek hem de kadın yaşlı göçmenlerin ulusötesi yaşlanma pratiklerinde önemlidir. Yaşlı Türk emek göçmenlerini konu alan çalışmalar, camileri ve dini dernekleri ziyaret gibi ibadethanelere katılım pratiklerinin yaşlı göçmenlerin yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olduğunu gösterir. Türk göçmenlerin yaşlanmasını konu edinen 31 çalışma üzerinden yapılan içerik analizinde ibadethanelerin 12 makalede geçtiği görülmüştür. Bu çalışmalarda ibadethane teması eril mekanlar,

sosyalleşme, yardımlaşma ve aidiyet duygusu alt temaları içinde geçmektedir. İbadethaneler temasının içeriği ve geçme şekli aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda ibadethanelere gidiş ve gidenlerin cinsiyeti üzerinde durulmuş, ibadethanelerin genellikle erkeklerin katılım sağladıkları eril mekanlar olduğu görülmüştür (M26, M9, M10). Analiz edilen çalışmalarda hem kadın hem de erkek göçmenlerin dua etmek için mahallelerindeki kültür merkezlerini/camileri ziyaret ettikleri vurgulanmış ancak yaşlı erkek göçmenlerin kadınlara oranla ibadethanelere daha fazla katılım gösterdikleri belirtilmiştir. Örneğin Brüksel'deki yaşlı göçmenleri konu edinen M10'da camiler "eril mekanlar" olarak tanımlanmıştır. Bir başka makalede ise (M9), Brüksel'deki yaşlı erkek göçmenlerin ibadethanelere kadınlara oranla daha fazla gittikleri, kadınların ise sadece önemli dini günlerde ibadethanelere gittikleri görülmüştür.

Çalışmalarda öne çıkan bir diğer husus ibadethanelerin sosyalleşmeye sunduğu katkıdır (M26, M23, M24). İbadethanelere katılımın dini gerekliliklerin yerine getirilmesinin yanı sıra yaşlı göçmenlere sosyalleşmek ve sosyal ilişki ağlarını genişletmek gibi birtakım fırsatlar sunduğu görülmüştür. Örneğin Almanya'daki yaşlı göçmenleri konu alan M23'te ibadethanelerin çeşitliliğinin göçmenlere farklı etnik, dini, kültürel ve politik geçmişten insanlarla sosyalleşme fırsatı sunduğu üzerinde durulmuş, yaşlı göçmenlerden bazılarının ibadet etmek için Arap camisine, sosyalleşmek için ise Türk camilerine gittikleri belirtilmiştir. (M23, s. 82).

Analiz edilen çalışmalarda yaşlı Türklerin yardım ve hizmetlere erişimlerinde oynadığı rol üzerinde durulmuş, yaşlı göçmenlerin camiler aracılığıyla birbirinden haberdar olarak yalnız yaşayan ya da kurum bakımında olan yaşlı Türklere yardım ve desteğini sürdürdükleri görülmüştür (M21, M12). Örneğin M21'de İsveç'teki bir Türk göçmenin bakımevindeki yaşlı bir Türk göçmenin durumundan haber olmak için sık sık camiye gittiği belirtilmiştir. Bir diğer çalışmada ise (M12) informal bakım ve yönlendirici destek kaynakları olarak görülen Türk camileri ve dini derneklerin, yaşlı göçmenlerin hizmet ve desteklerden haberdar olmaları yönünde olumlu bir işleve sahip olduğu vurgulanmıştır.

İbadethanelerin yaşlı göçmenlerin aidiyet duyguları üzerindeki etkisi çalışmalarda vurgulanan bir başka konudur (M1, M25, M16). İbadethanelerin hem yaşlı göçmenlerin ev sahibi ülkeye bağlılıkları üzerinde hem de menşe ülkeye aidiyetleri üzerinde iki yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Örneğin M1 (s. 15) ve M25'te (s. 11) ibadethanelerin, camiye gitme ve sosyalleşme imkânı yaratarak yaşlı bireylerin kendilerini evlerinde hissetmelerine yol açtığı, geri dönme isteklerini azalttığı ve ev sahibi ülkeye bağlılıklarını arttırdığı vurgulanmıştır. Ulusötesi aidiyet değişkenini inceleyen başka bir makalede ise (M16, s. 345) camiye gitme sıklığı ile ulusötesi aidiyet arasında güçlü bir ilişki bulunmuş ve camiye gitme sıklığının yaşlı göçmenlerin menşe ülkeye aidiyetlerini artırıcı bir niteliğe sahip olduğu görülmüştür.

İşletmeler ve Tüketim Alışkanlıkları

Etnik işletmeler ve menşe ülkeye dair tüketim alışkanlıklarını sürdürme yaşlı göçmenler için iki önemli ulusötesi faaliyet alanını temsil eder. Yaşlı Türk göçmenleri konu edinen 31 çalışma üzerinden yapılan içerik analizinde işletmeler ve tüketim alışkanlıklarına dair etnik marketler, Türk kanallarını takip etme, Türkiye'den gayrimenkul alma, kahvehaneye gitme konularının toplamda 13 makalede geçtiği görülmüştür. Bunlar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Etnik marketler

Etnik marketler hem müşteri hem de işletmeci olan yaşlılar için önemli ulusötesi yaşlanma pratiklerini ifade eder. Etnik marketler yoluyla yaşlı göçmenler Türkiye'ye özgü ürünleri kolaylıkla elde edebilirken Türklerle etkileşimlerini de sürdürme fırsatı elde ederler. Türk emek göçmenlerini ele alan 31 çalışma üzerinden gerçekleştirilen içerik analizinde etnik marketlere değinen üç çalışma olduğu saptanmıştır. Bu çalışmalarda etnik marketler teması etnik market kullanımı, işletme sahipliği ve aidiyet alt temaları içinde geçmektedir. Bu temaların içeriği ve geçme şekline aşağıda kısaca yer verilmiştir.

Yapılan çalışmalarda etnik market kullanımları ile etnik market ve işletme sahipliği üzerinde durularak etnik işletmelerin ulusötesi aidiyetin sürdürülmesinde ve geride bırakılan yerle bağın kurulmasındaki önemine değinilmiştir. Örneğin M9'da Türk restoranları, kahvehaneler, helal kasaplar gibi etnik işletmelerle birlikte Türk marketlerinin Brüksel'deki yaşlı göçmenlerin gündelik yaşamlarının önemli bir parçası olduğuna dikkat çekilmiş, yaşlı göçmenlerin fiziksel olarak orada olamasalar da marketler ve Türkiye'ye özgü ürünlerin tüketilmesi yoluyla geride bıraktıkları yerle bağlantılarını sürdürebildiklerine vurgu yapılmıştır. Etnik marketler ve aidiyet ilişkisine yer veren M28'de ise Türk marketlerinin ve alışveriş yerlerinin yoğun olduğu bölgenin, Belçika Antwerp 2060'taki birinci nesil Türk kadın göçmenler için mahalleyi ev haline getiren yerler olduğu vurgulanmıştır (M28, s. 335). Etnik marketler temasının geçtiği bir diğer makalede (M23, s. 82) ise Almanya'ya emek göçmeni olarak gelen şimdilerde yaşanan göçmenlerden bazılarının bir süre işçi olarak çalıştıktan sonra Türk marketi veya Türk restoranı gibi işletmeler açarak etnik işletme sahibi oldukları görülmüştür. Etnik marketlerin ve işletmelerin hem köken ülke ile hem menşe ülke ile aidiyet ve yer duygusu yaratılmasında oynadığı rolün yanı sıra yaşlı göçmenler için iş alanı olarak hizmet ettiği söylenebilir.

Türk Kanalları Takip Etme

Yaşlı göçmenlerin ev sahibi ülkelerde Türk kanallarını takip etmeleri gündelik yaşam rutinlerindendir. Analiz edilen çalışmalar yaşlı göçmenlerin hedef ülkedeki televizyon kanalları yerine Türk kanallarını takip ettiklerini gösterir. Analiz edilen 31 çalışmadan beşinde Türk kanallarını takip etme temasının geçtiği görülmüştür. Bu tema boş zaman değerlendirme ile anavatana aidiyet ve bağlılık alt temaları içinde geçmektedir. Bunların içeriği ve geçme şekli aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda Türk kanallarını takip etmenin yaşlı göçmenlerin yaşamlarındaki önemli bir boş zaman değerlendirme pratiği olduğu üzerinde durulmuştur (M12, M24, M2). Analiz sonucunda yaşlı göçmenlerin yalnızca evlerinde değil, kaldıkları bakımevlerinde (M12) ya da göçmen derneklerinde (M24, s. 172) Türk kanallarını izleyerek boş vakitlerini geçirdikleri görülmüştür. Danimarka'da yaşayan yaşlı Türk göçmenin bir Türk Tv programını her gün izlediğine dair "Diyabetik gıdaları TV'den öğrendim; Televizyondaki Doktorlar programını hiç kaçırmam. (Türk kadını, 57 yaşında)" (M2, s. 62) ifadesi Türk kanallarını takip etmenin yaşlı Türk göçmenlerin gündelik yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olduğunu gösterir.

Çalışmalarda üzerinde durulan bir diğer husus Türk kanallarının anavatana bağlılığı ve aidiyeti sürdürmedeki rolüdür (M26, M12, M29). Yaşlı göçmenlerin anavatana aidiyet duygusunu sürdürebilmelerinde Türk kanallarının önemi büyüktür. Örneğin M26'da Viyana'daki yaşlı Türklerin Türk kanallarını takip etmeleri yoluyla kendi ülkelerine bağlılıklarını sürdürdükleri görülmüştür. Yaşlı göçmenler, Türk kanallarını kendileri takip etmekle kalmayıp diğer aile üyelerini de Türk kanallarını izlemeye teşvik edebilmektedir. Örneğin Türk kanalları ve aidiyetin geçtiği M29'da Türk kanallarını takip etmenin ikinci ve üçüncü nesil göçmenlerin anavatana aidiyet duygularının sürdürülmesinde kritik öneme sahip olduğu görülmüştür. Yaşlılar torunlarının Türk kültürüne bağlılıklarını sürdürmeleri ve Türkçe öğrenmeleri için onlara Türk kanallarını izlemeyi öğütlemektedir (M29, s.12).

Türkiye'den Gayrimenkul Alma

Gayrimenkul alma yoluyla Türkiye'ye yapılan yatırımlar göçmenlerin ulusötesi yaşlanma pratiklerinde önemlidir. Yaşlı Türk göçmenleri konu alan çalışmalar yaşlıların Türkiye'yle bağlarını sürdürmek amacıyla memleketlerinden gayrimenkul aldıklarını ortaya koymaktadır. Yapılan içerik analizinde Türkiye'den gayrimenkul alma temasının 10 makalede geçtiği görülmüştür. Makalelerde bu tema ziyaretler, döngüsel göç, miras ve sosyal güvenlik alt temaları içinde geçmektedir. Türkiye'den gayrimenkul alma temasının içeriği ve geçme şekli aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda gayrimenkul sahipliğinin Türkiye'ye ziyaretler ile ilişkisi üzerinde durulmuştur (M2, M28). Türkiye'den gayrimenkul alma göçmenlerin Türkiye'ye geldiklerinde kalacak yer sıkıntısı olmadan memleketlerini daha sık ziyaret edebilmelerini sağladığı için önemlidir.

Çalışmalarda yaşlı göçmenlerin çoğunun yaşadıkları ülkede ev sahibi olamasalar bile Türkiye’de bir mülke sahip oldukları görülmüştür. Örneğin M2’de araştırmaya konu olan yaşlı Türklerin çoğunun Danimarka’da ikamet etmelerine ve zamanlarının çoğunu orada geçirmelerine rağmen Danimarka’da kiralık dairelerde yaşadıkları ancak Türkiye’de bir eve sahip oldukları vurgulanmıştır (M2, s. 61). Benzer şekilde M28’de görüşülen 10 kişiden 8’inin Belçika’da bir evi olmamasına rağmen Türkiye’de bir mülkü olduğu görülmüştür (s. 337).

Yapılan analiz sonucunda Türkiye’de gayrimenkul sahipliğinin özellikle döngüsel göçmenler arasında yaygın olduğu görülmüştür (M6, M29, M8, M9). Örneğin M6’da Hollanda’daki emekli döngüsel göçmenlerin Türkiye’de daha uzun süre kalmak istedikleri için Türkiye’den ev aldıkları ve yatırım yaptıkları belirtilmiştir (s. 6). Bir başka makalede (M1) ise Avrupa’daki yaşlı ulusötesi göçmenlerin (%89) Türkiye’ye kesin dönüş yapmış göçmenler (%90) ile neredeyse aynı oranda Türkiye’de mülke sahip oldukları görülmüştür. Türkiye’de mülk sahibi olmanın bir dereceye kadar ulusötesi göçmen olmayı açıkladığı ve Türkiye’de mülk sahibi olanların ulusötesi göç etmek yerine Avrupa’da kalma olasılıklarının önemli ölçüde düşük olduğu belirtilmiştir (M1, s. 22).

Çalışmalarda vurgulanan bir diğer tema Türkiye’den gayrimenkul alma ve miras ilişkisi olmuştur (M3, M29). Yaşlı göçmenler anavatanı ziyaretlerin yanı sıra gelecek nesillere miras olarak bırakmak amacıyla Türkiye’den gayrimenkul alabilmektedir. Örneğin M3’te Hollanda ve Türkiye arasında ikili bir ikametgahı tercih eden emekli göçmenlerin Türkiye’deki mülklerine nesiller arası zenginlik ve güvenlik kaynağı olarak değer verdikleri görülmüştür (s. 137). Gayrimenkul ve miras ilişkisinin geçtiği bir diğer makalede ise (M29) Türkiye’deki gayrimenkullerin göçmenler tarafından gelecek nesillerin Türkiye’ye kalıcı dönüş göçü için bir teşvik aracı olarak kullanılabileceği görülmüştür. Yaşlı göçmenlerin torunlarının Türkiye’de yaşamaları karşılığında onlara ev, mağaza gibi hediye vaatlerinde bulundukları ortaya koyulmuştur (M29, s. 17).

Yapılan çalışmalarda Türkiye’de mülk sahibi olmanın bir sosyal güvenlik stratejisi olduğu vurgulanmıştır (M5, M7). Örneğin Türkiye’ye kalıcı ya da geçici olarak dönen yaşlı Türklerin ikamet ve sosyal güvenlik stratejilerini inceleyen M5’te katılımcılardan Hollanda’daki sosyal güvenlik yasasındaki sık değişiklikler nedeniyle bazılarının Türkiye’de ev sahibi olmayı tercih ettikleri görülmüştür. Benzer şekilde M7’de Türkiye’ye mevsimsel olarak dönen göçmenlerden özellikle eşin ölümüyle birlikte gelir kaybı yaşama riski erkekler için daha yüksek olan kadınların Türkiye’de bir mülke ya da gelir güvencesine sahip olmaya önem verdikleri vurgulanmıştır. Bu bağlamda yaşlı göçmenlerin hedef ülkedeki olası bir ikamet ve sosyal güvenlik sorununa karşı bir güvenlik stratejisi olarak menşe ülkelerine yatırım yaptıkları söylenebilir.

Kahvehaneye Gitme

Kahvehaneye gitmek yaşlı erkek göçmenler için önemli bir ulusötesi faaliyet alanına işaret eder. Araştırmalar kahvehaneye gitmenin yaşlı erkek göçmenlerin gündelik rutinlerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Yapılan içerik analizinde ulusötesi bir pratik olarak kahvehaneye gitme temasının 5 makalede geçtiği görülmüştür. Bu çalışmalarda kahvehaneye gitme, eril mekanlar, sosyalleşme, duygusal ve sosyal destek alt temaları içinde geçmektedir. Bu çalışmalarda kahvehaneye gitmenin içeriği ve bu temanın makalelerde geçme şekli aşağıda kısaca sunulmuştur.

Yapılan çalışmalarda kahvehanelere gidenlerin cinsiyeti üzerinde durulmuştur (M10, M28). Brüksel’deki göçmenleri konu alan M10’da kamusal alan kullanımı açısından cinsiyet farklılıklarına dikkat çekilerek kahvehaneler “eril mekanlar” olarak tanımlanmıştır. Kahvehanelerin çoğunlukla erkeklerin ziyaret ettikleri “eril mekanlar olması” bu alanlardan geçen kadınlar için gerilim unsuru yaratabilmektedir. Örneğin kahvehane ve cinsiyetin geçtiği M28’de birinci nesil Türk kadınların erkeklerle karşılaşmanın yaratacağı gerilimden kurtulmak için kahvehanelerin bulunduğu yerlerden geçmekten kaçındıkları görülmüştür (M28, s. 337).

Çalışmalarda üzerinde durulan bir diğer konu kahvehanelerin sosyalleşme mekanları olarak oynadığı roldür (M9, M30, M23, M10). Yapılan çalışmalarda yaşlı erkeklerin sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamak için gündelik yaşamlarında sıklıkla kahvehanelere gittikleri görülmüştür. Örneğin M9’da

kahvehanelerin oyun oynama, Türk futbolu izleme ve diğer erkeklerle bir araya gelme gibi çeşitli sosyalleşme fırsatları sunduğu üzerinde durulmuştur.

Analiz edilen çalışmalarda kahvehanelerin duygusal ve sosyal destek sağlamadaki rolü vurgulanan bir diğer konudur (M30, M23). Örneğin M23'te (s. 85) ise "kahvehane arkadaşlarının" emeklilik ve çocukların evden ayrılmasından sonra yaşamlarında önemli rol kayıpları yaşayan yaşlılar için değerli duygusal destek kaynakları olduğuna dikkat çekilmiş, M30'da ise kahvehanelerin ulaşım ve evrak işleri gibi konularda yaşlı göçmenlere yardımcı olabilecek arkadaşlarla tanışmaları için alan yarattığı görülmüştür (M30, s. 275).

STK kurulum ve Katılım

STK kurulum ve katılım, Türk emek göçmenlerinin ulusötesi yaşlanma deneyimlerinde önemlidir. Araştırmalar dini, kültürel ya da politik alanda faaliyet gösteren Türk derneklerine katılımın hem yaşlı erkeklerin hem de yaşlı kadınların gündelik yaşamlarının önemli bir rutini olduğunu gösterir. Gerçekleştirilen içerik analizinde STK kurulum ve katılımın 9 makalede geçtiği görülmüştür. Bu tema sosyalleşme, aidiyet, dernek kurma ve aktif katılım, yardımlaşma ve destek, hizmetlere erişim, refah ve iyi oluş alt temaları içinde geçmektedir. Çalışmalarda STK kurulum ve katılım temasına yer verilme şekli aşağıda kısaca sunulmuştur.

Yapılan çalışmalarda Türk derneklerinin hem kadın hem erkek yaşlı göçmenler için önemli bir sosyalleşme mekânı olduğu üzerinde durulmuştur (M23, M24, M26). Örneğin M23(s. 83) de Almanya'daki dini, politik, kültürel derneklerin gönüllü faaliyetler, okuma kulüpleri, eğlence etkinlikleri, grup gezileri, piknik ve yardım organizasyonları, ortak TV odaları, kutlamalar için sahne gibi imkanlar sunarak yaşlı göçmenler için sosyalleşme alanı yarattıkları belirtilmiştir. Yaşlı göçmenlerin dernek ve kulüplerde arkadaşlarıyla buluştukları, gönüllü faaliyetlere, eğitim kurslarına ve spor kulüplerine katıldıkları görülmüştür (M23, s.71). Bir başka makalede (M24) ise derneklere katılımın hem erkekler hem de kadınlar için önemli olmasına rağmen ev içi sorumlulukları olan kadınlar için aile dışı sosyalleşme imkânı yaratması nedeniyle özel bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır.

Türk derneklerinin ulusötesi aidiyet ve menşe ülkeye bağlılığı güçlendirici rolü çalışmalarda üzerinde durulan bir diğer konudur (M10, M26). Viyana'daki yaşlı Türkleri konu eden M26(s:237)'da derneklere katılımın- 'köklülük' ve aidiyet duygusunu besleyen sosyal ilişkiler olarak- sosyal yerleşikliği güçlendirdiği tespit edilmiştir. Araştırma bulguları sosyal yerleşiklik duygusunun yaşlı göçmenlerin gönüllü derneklere düzenli ziyaretlerini içeren gündelik yaşam rutinleriyle yakından bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmalarda yaşlı göçmenlerin derneklerin inşasında ve organizasyonların düzenlenme sürecinde de aktif bir rol oynadığı vurgulanmıştır (M12, M23,M27, M24). Derneklerin hem fiziksel hem de sosyal çevrelerinin oluşturulmasında yaşlı göçmenlerin katkıları önemlidir. Yaşlı göçmenlerin dernek binası alımından, binanın yapımına kadar çeşitli görevlerde yer aldıklarına değinen M24'te ifadelerine yer verilen katılımcının aşağıdaki anlatımları yaşlı göçmenlerin kolektif dayanışma ve işbölümü içerisinde dernek inşa sürecinde aldıkları rolün önemini göstermektedir:

Burası oto galerisiydi, çöplük haldeydi. 7 milyona aldık, 3 milyon içine masraf ettik. İşçiliğine para vermedik, kendimiz yaptık, sıvasıdır döşemesidir. İşten gelen, vakti olan herkes evine gitmezden önce geldi burada çalıştı. Bu hale öyle getirdik. (M24, s. 175)

Analiz edilen çalışmalarda yaşlı göçmenlerin organizasyonların düzenlenmesi sürecinde de aktif rol aldıkları vurgulanmıştır (M24, M10, M9). Örneğin M24'te Almanya'daki yaşlı Türklerin kermes düzenleme, eğitsel etkinliklerde rol alma, festivallerde görev alma gibi gönüllü çalışma biçimindeki sivil katılımı aktif rol oynadıkları görülmüştür. Yaşlı göçmenler topluluklarının sorunlarının çözümü için de çalışabilmektedir. Örneğin M10'da Belçika'daki bir Türk dini liderin yerel politikacılarla olan bağlarını kullanarak politikacıları toplumu hakkındaki önemli konularda bilgilendirmeye çalıştığı ve topluluklarındaki belirli sorunları iyileştirmeyi amaçladığı görülmüştür.

Çalışmalarda vurgulanan bir diğer konu Türk derneklerinin yaşlı göçmenler arası yardımlaşma ve destek ağının oluşturulmasındaki önemidir (M26, M23, M24). Örneğin M24'te göçmenlerin derneklerde kurdukları sosyal ağ üzerinden bürokratik meselelerde yardımlaşma mekanizması oluşturdukları; üye olmayan yaşlılar ile hareket kısıtlılığı olan yaşlılara da sosyal destek sağladığı ortaya koyulmuştur (ss. 170, 173). Aynı zamanda yaşlı göçmenlerin derneklerde bilgi alışverişi yaptıkları ve birbirlerine tavsiyelerde bulunduğu görülmüştür (M26, s. 240).

Yapılan araştırmalarda derneklerin hizmet sunumunda ve yaşlı bireylerin hizmetlere erişimelerindeki önemi üzerinde durulmuştur (M4, M12, M14, M24, M26, M27). Göçmen derneklerinin kültüre duyarlı bakım, evde bakım, cenaze hizmetlerinin oluşturulmasında aktif rol oynadıkları görülmüştür. Örneğin M4 ve M12'de derneklerin yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı, Türkçe bilen personellerin çalıştığı kültüre duyarlı “Türk huzurevleri” açılmasına ön ayak oldukları vurgulanmıştır. Bununla birlikte derneklerin cenaze hizmetinin organizasyonunda aktif rol oynadıkları ve yaşlı göçmenlerin cenazelerinin Türkiye'de düzenlenebilmesi için dernek aracılığıyla bir defin fonuna aylık meblağlar ödedikleri görülmüştür (M26, s. 243).

Derneklerin yaşlıların refahı ve iyi oluşlarına olumlu etkileri çalışmalarda üzerinde durulan bir diğer konudur (M27, M24). Örneğin M27'de derneklerin samimi, arkadaş canlısı, aile benzeri mekanlar oldukları ve yalnızlık çeken yaşlıların refahları için oldukça önemli olduğu ortaya koyulmuştur (M27, s. 109). M24'te ise aile üyelerinin kaybı ile derneklerin sosyalleşme sağlamadaki işlevinin daha çok önem kazandığı görülmüştür.

Ulusötesi Evlilikler

Ulusötesi evlilik eşin ölümüyle birlikte yeniden evlenmek isteyen yaşlı göçmenler için önemlidir. Yeniden evlenme eğilimindeki yaşlı göçmenler menşe ülkelerinden biriyle evlenmeyi tercih edebilir. Yaşlı göçmenler çocukları ve torunlarının da menşe ülkeden bir Türk ile evlenerek ulusötesi evlilikler gerçekleştirmesini isteyebilmektedir. Yapılan araştırmalar ulusötesi evliliklerin yaşlı göçmenler tarafından arzu edilen evlilik tercihleri olduğunu gösterir. 31 çalışma üzerinden gerçekleştirilen içerik analizinde ulusötesi evlilik temasının 3 makalede geçtiği görülmüştür. Doğrudan yaşlı göçmenlerin ulusötesi evlilik deneyimlerine yer veren 1 makaleye rastlanılmıştır. Diğer iki çalışmada ise ikinci ve üçüncü nesil göçmenlerin ulusötesi evliliklerine yer verildiği görülmüştür. Bu çalışmalarda ulusötesi evlilik teması bakım ve aidiyet alt temaları içinde geçmektedir. Ulusötesi evlilikler temasının içeriği ve geçme şekli aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Yaşlı göçmenlerin ulusötesi evlilik deneyimine odaklanan çalışmada (M19) ulusötesi evlilik gerçekleştiren yaşlıların daha çok erkekler olduğu üzerinde durulmuş, evliliklerin bakım ihtiyacı nedeniyle gerçekleştiği görülmüştür. M19'da Danimarka'da yaşayan eşi ölmüş ya da boşanmış yaşlı erkekler bakım için menşe ülkeden, “getirilmiş göçmen eşler” olduğu tespit edilmiştir (s. 160). Bununla birlikte evliliklerin yalnızca bakım ihtiyacından kaynaklanmadığı duygusal ihtiyaçların da ulusötesi evliliklerin kurulmasını sağlayan temel nedenlerden biri olduğu vurgulanmıştır (s. 167).

Diğer iki çalışmada ise ulusötesi evliliklerin ikinci ve üçüncü nesil göçmenlerin menşe ülkeye aidiyetlerini güçlendirici rolü üzerinde durulmuş, yaşlı Türklerin torunlarını ve çocuklarını ulusötesi evliliğe teşvik ettikleri görülmüştür (M1, M29). Örneğin Avrupa'daki yaşlı Türkleri konu alan M1'de yaşlı göçmenlerin Türkiye'yle temasları kısıtlı olan torunlarını ulusötesi evliliğe teşvik ederek menşe ülke ile bağlarını canlandırmak ve güçlü tutmak istedikleri üzerinde durulmuştur (M1, s. 26). Benzer şekilde Almanya'daki yaşlı döngüsel göçmenleri konu alan M29'da yaşlı büyükanne ve büyükbabaların, Türkiye'deki gayrimenkul dayalı hediye vaatleriyle torunlarını ulusötesi görücü usulü evliliklere teşvik ettikleri ve torunları için Türkiye'ye kalıcı bir geri dönüş göçü planladıkları görülmüştür (M29, s. 12).

Boş zaman faaliyetleri

Türkiye'yle Telefon Üzerinden Görüşmek

Türkiye'yle telefon üzerinden görüşmek yaşlı göçmenlerin gündelik yaşamlarında önemlidir. Araştırmalar Türkiye'deki akraba ve arkadaşlarla sesli ya da görüntülü görüşmenin yaşlı göçmenlerin yaşamlarının önemli bir rutini olduğunu gösterir. 31 çalışma üzerinden yapılan içerik analizinde Türkiye'yle telefon üzerinden görüşmenin 5 makalede geçtiği görülmüştür. Bu tema, akraba ve arkadaşlarla görüşme ve ebevyelik-büyük ebevyelik rolleri alt temaları içinde geçmektedir. Türkiye'yle telefon üzerinden görüşme temasının içeriği aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda Avrupa ülkelerindeki yaşlı Türklerin, Türkiye'deki akraba ve arkadaşlarıyla gerçekleştirdikleri düzenli telefon görüşmelerinin önemi üzerinde durulmuştur (M26, M22, M8, M9). Örneğin M26'da Viyana'daki yaşlı göçmenlerin mesajlaşma ve Skype gibi yeni teknolojiler aracılığıyla uzak mesafedeki akrabalarıyla düzenli olarak iletişim kurdukları görülmüştür (M26, s. 244). Telefon veya bilgisayar yoluyla gerçekleştirilen iletişimsel hareketlilik biçimleri fiziksel olarak orada olmasalar da uzak bir yerde 'olmalarına' olanak sağladığından Türkiye'ye seyahat etme imkânı olmayan yaşlanan göçmen nüfus için giderek daha önemli hal almaktadır (M9). Nitekim Brüksel'deki yaşlı göçmenleri konu alan M9'da yaşlı göçmenlerin Türkiye'deki akraba ve arkadaşlarıyla gerçekleştirdikleri düzenli telefon görüşmelerinin özellikle Türkiye'ye hareket etmek için kısıtlılıklara sahip olan yaşlılar için önemli olduğunu ortaya koyulmuştur. Yaşlılar, Türkiye'deki arkadaşlarını ve ailelerini telefonla arayarak mesafe engelini aşmaya çalışmaktadır.

Telefonla görüşmenin geçtiği bir diğer çalışmada (M29) iletişim teknolojilerinin uzak mesafeler arasında büyükebevyelik rollerinin sürdürülmesindeki önemi vurgulanmıştır. Almanya'daki yaşlı döngüsel göçmenleri konu alan M29'da yaşlı göçmenlerin Türkiye'de bulundukları zamanlarda görüntülü görüşmeler yapabilmek için torunlarına akıllı telefonlar satın aldıkları ve memleketlerinin, akraba veya komşularının resimlerini göndererek torunlarının memleketlerine bağlılıklarını güçlendirmeye çalıştıkları görülmüştür (M29, s. 14). Böylece yaşlı göçmenler torunlarına kendilerini ve Türk kültürünü hatırlatarak ulusötesi büyükannelik ve büyükbabalık rollerini kolaylıkla icra edebilmiştir. Bununla birlikte yaşlı göçmenlerin torunlarına akıllı telefon satın almalarının yurt dışında neler olup bittiğini öğrenme ve aile çatışmalarını izlemek adına geliştirdikleri bir strateji olduğu da vurgulanmıştır (M29, s. 12). Torunlarıyla görüşmelerinden ikinci neslin paylaşmak istemediği olayları ve tartışmaları öğrenen yaşlı göçmenlerin ciddi bir sorunla karşılaşılması durumunda aile anlaşmazlığını çözmek için Almanya'ya uçtukları görülmüştür (M29, s. 14). Bu bağlamda telefon aracılığıyla yurt dışındaki akrabalarla görüşmenin aile içi düzenin korunmasında önemli olduğu söylenebilir.

Tatillerde Türkiye'ye Gelme

Yaz tatillerini Türkiye'de geçirmek yaşlı göçmenlerin ulusötesi yaşlanma deneyimlerinde önemlidir. Yapılan çalışmalar yaşlı göçmenlerin yaz tatillerinde Türkiye'ye gittiklerini gösterir. Gerçekleştirilen içerik analizinde tatillerde Türkiye'ye gelme temasının 5 makalede geçtiği görülmüştür. Tatillerde Türkiye'ye gelme teması uzun süreli tatiller ve Türkiye'de mülk sahipliği alt temaları içinde geçmektedir. Bu temanın içeriği ve geçme şekli aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Analiz edilen çalışmalarda yaşlı göçmenlerin menşe ülkelerine kesin dönüş gerçekleştirmek yerine uzun tatiller yaptıkları üzerinde durulmuştur (M9, M20, M25, M28). Uzun süreli tatillerin tercih edilmesinde menşe ülkede karşılanmayan beklentiler ile aile üyelerine özlemin etkili olduğu belirtilmiştir (M20, M25). Yapılan çalışmalarda yıllar içerisinde menşe ülkede meydana gelen değişimlerin yaşlı göçmenlerin menşe ülkeye dair beklentilerinin karşılanmamasına ve hayal kırıklığı yaşamalarına sebep olabildiği görülmüştür. Örneğin Danimarka'daki iki yaşlı göçmenin Türkiye'ye dönme beklentilerini konu alan M20'de Türkiye'ye dönme beklentilerinin yaşlanmayla birlikte değiştiği ve göçmenlerin kesin dönüş yerine uzun süreli tatilleri tercih ettikleri ortaya koyulmuştur. Benzer şekilde M25'te de çocuklarını ve

torunlarını geride bırakmak istemeyen yaşlı göçmenlerin menşe ülkede geçirilen uzun yaz tatillerini en iyi yol olarak gördükleri belirtilmiştir.

Yaz tatilleri temasının geçtiği bir diğer makalede(M28) ise yaşlı göçmenlerin Türkiye’deki mülklerinin yaz tatillerini Türkiye’de geçirmelerini sağlayan temel etken olduğu üzerinde durulmuştur. Belçika Antwerp 2060’taki birinci nesil göçmenlerin neredeyse tamamının Türkiye’de sahip oldukları evlerin onlara Türkiye’de uzun süreli tatil dönemleri boyunca ikamet olanağı sağladığı görülmüştür.

Türkiye’ye Geliş Gidişler

Döngüsel Göç

Döngüsel göç, yaşlı göçmenlerin ulusötesi alanda yaşlandıklarını gösteren temel faaliyetlerdendir. Göçmenlerin yılın bir kısmını menşe ülkede bir kısmını ev sahibi ülkede geçirdikleri yani “döngüsel” olarak iki ülke arasında gidip geldikleri bir yaşam şeklini ifade etmektedir (M29, s. 4). Literatürde döngüsel göçün yanı sıra dairesel göç, sarkaç göç gibi farklı kavramlarla da ifade edilebilmektedir. Araştırmalar yaşlı göçmenlerin Türkiye’ye kalıcı olarak dönmek yerine “döngüsel” olarak hareket ettiklerini gösterir. 31 çalışma üzerinden yapılan içerik analizinde döngüsel göçün 13 makalede geçtiği görülmüştür. Bu tema, aile bağları, elverişli koşullar ve kısıtlayıcı etmenler alt temaları içinde geçmektedir. Döngüsel göçün makalelerde geçme şekli ve içeriği aşağıda özetlenmiştir.

Analiz edilen çalışmalarda aile bağlarının önemi üzerinde durulmuş, yaşlı göçmenlerin ev sahibi ülkedeki aileleriyle bağlarını sürdürmek için döngüsel göçü tercih ettikleri görülmüştür (M7, M33, M18, M26, M29, M3). Örneğin M31’de döngüsel göçün en önemli nedeninin çocukların ve torunların hedef ülkede yaşamaları olduğu vurgulanmıştır. Döngüsel göç, yaşlı göçmenlerin yılın yarısını hedef ülkede geçirerek torunlarının büyüdüğünü görebilmelerine olanak tanıdığı için tercih edildiği belirtilmiştir (M31, s. 118). Böylece yaşlı göçmenler her iki ülkeyle bağlarını korurken torunlara bakmak ve ev işlerini yürütmek gibi önemli işlevleri yerine getirebilmiştir (M29, s. 5; M26, s. 240). Bir başka makalede (M3) ise çocuk ve torunların yanı sıra ev sahibi ülkede sahip olunan sosyal ağlar ve iyi sağlık sistemi gibi imkanların da döngüsel göç tercihinde etkili olabileceği üzerinde durulmuş, döngüsel göçün anavatana dönmek ve hedef ülkede kalma isteğinde olan eşler arasında bir uzlaşma olabileceği belirtilmiştir. Anlatımlarına yer verilen bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Burada [Hollanda’da] sadece çocuklar ve torunlar için kalmadığımı fark ettik. Türkiye’deki hayatımız kadar buradaki hayatımızı da seviyoruz. Özellikle eşimin burada çok arkadaşı var. Hollanda sağlık sistemi de Türk sisteminden daha iyi. (...) Sürekli ev taşımak zorunda kalmaktan hoşlanmıyorum. Bavul taşıyamayacak kadar yaşlandım ama eşim baypas ameliyatı oldu ve onu hiçbir şekilde üzmem istemiyorum. Bu yüzden seyahat etmeye devam ediyoruz. (M3, s. 131)

Yapılan çalışmalarda döngüsel hareketlilik için elverişli koşullar üzerinde durulmuştur (M3, M31, M 25). Türkiye’de ev sahipliği, maddi durumun iyi olması ve sağlıklı olmak gibi koşulların döngüsel hareketliliğe olanak tanıyan temel etmenler olduğu görülmüştür. Örneğin M3’te yılın yarısını Türkiye’de yarısını Hollanda’da geçiren yaşlı göçmenlerin bunu Türkiye’de kendilerine ait bir eve ve her iki ülkede yaşamalarına olanak sağlayacak maddi gelire sahip olmaları sayesinde yapabildikleri görülmüştür (M3, s. 130). Bununla birlikte döngüsel hareketli bir yaşam şekli, yetersiz geçim kaynaklarına sahip yaşlı göçmenler için maliyetleri azalmanın bir yolu da olabilir. Nitekim M25’te yılın bir kısmını daha düşük maliyetli bir destinasyonda geçirmenin yaşam maliyetinin yüksek olduğu ülkelerdeki emekliler için yetersiz finansal kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmak için bir taktik olarak işlev gördüğü ortaya konulmuştur (M25, s. 9).

Döngüsel hareketliliği kısıtlayıcı etmenler çalışmalarda üzerinde durulan bir diğer konudur (M25, M13, M7, M13, M5, M27). Araştırmalarda ev sahibi ülke dışında geçirilen sürenin 6 ayı aşması durumunda göçmenlerin ikamet hakkını kaybedecekleri üzerinde durulmuş, bu durumun menşe ülkede

kalış sürelerini kısıtladığı görülmüştür (M25, M13, M7). Yapılan çalışmalar ikamet hakkının yanı sıra sosyal güvenlik uygulamalarının da döngüsel hareketliliği kısıtlayan bir etmen olduğunu gösterir (M7, M13). Örneğin M7’de yaz aylarını Türkiye’de kış aylarını Hollanda’da geçiren yaşlı göçmenlerin Hollanda’daki sosyal yardımlarını ve ikamet haklarını kaybetme riskine girmemek için genellikle Türkiye’de altı aydan fazla kalmadıkları belirtilmiştir (M7, s. 80). Döngüsel göçün geçtiği bir başka makalede (M25) ise ikamet izni, sağlık sigortası ve mülkiyet hakları gibi bir takım yasal zorunlulukların hareketlerin süresi ve ritmi açısından döngüsel hareketi sınırladığı vurgulanmıştır (M25, s. 11).

Çalışmalarda üzerinde durulan bir diğer konu döngüsel göçün yaşlı göçmenler için olumsuz sonuçlarıdır (M13, M9). Yaygın kabule göre yaşlı göçmenler bir taraftan ev sahibi ülkenin sunduğu çeşitli imkanlardan yararlanarak çocuklarına/torunlarına yakın kalırken diğer taraftan anavatanının iklimini ve rahat yaşam tarzını yaşamaktadır. Oysa yapılan araştırmalar aksi bir durum olduğunu gösterir. Örneğin M13’te kamusal ve politik tartışmalarda yaşlı döngüsel göçmenlerin ulusötesi yaşamın ayrıcalıklı konumundan yararlanan, yani her iki toplumun da faydalarını elde eden kişiler olarak tasvir edilse de gerçekte durumun böyle olmadığı ortaya konulmuştur. Akraba ve arkadaşlarla bir araya gelmekten hoşlansalar da menşe ülkeye ziyaretlerin yaşlı göçmenler için kalıcı sosyal yükümlülüklerle dönüştüğü görülmüştür (M13, s. 8). Döngüsel göçün olumsuz sonuçlarına değinen bir diğer makale(M9) ise yaşlı göçmenlerin Türkiye’de “Avrupalı” ve hedef ülkede ise “yabancı” olarak görüldüğü ve her iki yere de tam olarak ait olamadığı belirtilmiştir.

Sağlık için Hareket

Sağlık için hareket yaşlı göçmenlerin ulusötesi hareketlerinde önemlidir. Araştırmalar yaşlı göçmenlerin Türkiye ve hedef ülkeleri arasında sağlık için hareket ettiklerini gösterir. Gerçekleştirilen içerik analizinde sağlık için hareketin 8 makalede geçtiği görülmüştür. Bu tema sağlık hizmeti kalitesi, başa çıkma stratejileri, bakım verme alt temaları içinde geçmektedir. Çalışmalarda sağlık için hareket temasının geçme şekline aşağıda kısaca yer verilmiştir.

Yapılan araştırmalarda sağlık hizmeti kalitesi ve maliyetlerinin ulusötesi hareketliliğe etkisi üzerinde durulmuştur (M15, M2, M18, M7). Analiz edilen çalışmalarda ev sahibi ülkenin sağlık sistemine güven, doktorlarla uzun süreli etkileşimler, tıbbi sistem hakkında bilgi sahipliği gibi nedenlerle yaşlı göçmenlerin sağlık kontrolleri ya da tedavileri için ev sahibi ülkeye hareket ettikleri görülmüştür (M15, M2, M18). Örneğin M18’de yaşlı döngüsel göçmenlerin Alman sağlık sistemine duydukları güvenden ötürü sağlık hizmetini genellikle Almanya’da aldıkları ve Almanya’ya ziyaretlerini tıbbi randevu programlarına göre planladıkları belirtilmiştir (M18, s. 139). Bununla birlikte M7’de Türk katılımcıların Türkiye’de tıbbi bakım kalitesinin ve özel hastanelere erişim imkanının artması ve ilaçları daha hızlı yazdırabilmeleri nedeniyle genellikle Türkiye’deki bir hastaneye gitmeyi tercih ettikleri görülmüştür (M7, s. 55).

Çalışmalarda vurgulanan bir diğer konu yaşlı göçmenlerin sağlık sorunlarıyla başa çıkma stratejileridir (M23, M6, M2). Araştırmalar hem yerel hem de ulusötesi sosyal ağların yardımıyla yaşlı göçmenlerin sağlık sorunlarıyla baş etmede benzersiz stratejiler geliştirdiklerini gösterir. Örneğin M23’te yaşlı göçmenlerden bazılarının Türkiye’deki doktorlara duyduğu güvenden ötürü Türkiye’de ameliyat oldukları ancak sosyal destek ağlarının varlığından ötürü iyileşme sürecini hedef ülkede geçirdikleri belirtilmiştir (M23, s. 82). Yaşlı göçmenlerin düzenli olarak ilaç kullanmasını gerektiren durumlarda da birtakım stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Nitekim M6’ da reçeteli ilaç kullanan yaşlı döngüsel göçmenlerin Türkiye’ye gelmeden önce Almanya’daki doktorlarına uzun süreli reçeteler yazdırdıkları; ilaçları bittiğinde ise Almanya’daki aile bireylerinin ilaçları getirdikleri ya da postaya verdikleri görülmüştür (M6, ss. 9,13).

Yapılan çalışmalarda yaşlı göçmenlerin yalnızca kendi sağlıkları için değil Türkiye’deki yakınlarının sağlığı ve bakımları için de ulusötesi hareket ettikleri üzerinde durulmuştur (M22, M21). Araştırmalar göçmenlerin Türkiye’ye ziyaretlerinin yalnızca sağlık amacıyla gerçekleşmediğini Türkiye’deki yakınlarla bakım sağlamak amacıyla gerçekleştiğini gösterir. Örneğin İsveç’te yaşlı

göçmenleri konu alan M22 ve M21’de katılımcılardan bazılarının akrabalarına bakım sağlamak için birçok kez ulusötesi bakım ziyaretinde bulunduğu görülmüştür.

Ziyaretler

Menşe ülkeye ziyaretler ulusötesi yaşamın en somut örneklerinden olup ulusötesi davranışın merkezinde yer almaktadır (M17, s. 27). Araştırmalar Türkiye’ye ziyaretlerin yaşlı göçmenlerin yaşamlarının önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Gerçekleştirilen içerik analizinde ziyaretler temasının 8 makalede geçtiği görülmüştür. Çalışmalarda bu tema ziyaret nedeni, ekonomik durum ve sağlık durumu alt temaları içinde geçmektedir. Ziyaretler temasının makalelerde geçme şekli ve içeriği aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda Türkiye’ye ziyaretler ve bu ziyaretlerin nedenleri üzerinde durulmuştur (M7, M17, M22, M23). Hollanda’daki Faslı ve Türk yaşlıları ele alan M17’de Türk göçmenlerin %79’unun son beş yıl içinde en az iki ay Türkiye’yi ziyaret ettiği görülmüştür (M17, s. 32). Bu oran menşe ülkeye ziyaretlerin yaşlı göçmenlerin ulusötesi yaşlanma deneyimlerinin önemli bir parçası olduğunu gösterir. Araştırmalar bayram kutlaması, mezar ve akraba ziyareti, düğün ve cenaze gibi birçok sebepten ötürü yaşlı göçmenlerin Türkiye’yi ziyaret ettiklerinin altını çizmektedir. Örneğin M9’da Belçika’daki yaşlı göçmenlerin akrabalarla iletişim kurmak, hasta akrabasına bakmak, çocuklarını evlendirmek, düğün ve cenazelere katılmak gibi çeşitli nedenlerle anayurdu ziyaret ettikleri vurgulanmıştır. M22’de ise menşe ülkeye yapılan ziyaretlerin sadakat ve vefa duygularıyla ilişkili olduğu görülmüş ve ziyaretlerin köklerinden vazgeçmemenin işareti olduğu belirtilmiştir (M22, s. 38).

Çalışmalarda vurgulanan bir diğer konu ulusötesi hareketlilikte ekonomik durum ve sağlık durumunun önemidir (M9, M17, M2, M16). Örneğin Almanya’daki yaşlı göçmenleri ele alan M9’da yaşlı göçmenlerin ekonomik durumları ile Türkiye’ye ziyaretleri arasında doğrusal bir ilişki kurulurken Hollanda’daki yaşlı Türk ve Faslı göçmenleri konu eden M17’de göçmenlerin gelirden memnuniyetlerinin yüksek olduğu durumlarda menşe ülkeye ziyaretlerin daha az olası olduğu görülmüştür. Bu durumun yaşlı göçmenlerin ekonomik durumuna bağlı olarak menşe ülkedeki akraba ve arkadaşların artan hediye beklentileriyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir (M17, s. 35). Analiz edilen çalışmalarda yaşlı bireylerin sağlık durumlarının hareketlilik sıklığını belirlediği üzerinde durulmuştur. Örneğin M16’da yaşlı göçmenlerin sağlık durumunun iyi oluşunun menşe ülkeye ziyaret olasılığını arttırırken kötü sağlık durumunun menşe ülkeye ziyaret olasılığını azalttığı tespit edilmiştir (M16, s. 36).

Sonuç

Ulusötesi yaşlanmanın, “davranış” ve “aidiyet” olmak üzere olmak üzere birbiriyle ilişkili iki boyutu bulunmaktadır (Klok vd.2017b, s. 26). Ulusötesi davranış, bireylerin gündelik yaşamlarında düzenli olarak gerçekleştirdikleri sınırları aşan sosyal ilişki ve uygulamalara işaret ederken, ulusötesi aidiyet ise hafıza, nostalji, hayal gücü yoluyla menşe ülkeyle kurulan bağlantıları ifade eder (Levitt & Glick Schiller, 2004: 1010-1011). Yapılan araştırmalar yaşlı göçmenlerin, bir taraftan ulusötesi uygulamalarla meşgul olduklarını ortaya koyarken (Horn & Schweppe, 2017, s. 336), diğer taraftan sınır ötesi hareket pratiklerini destekleyen ulusötesi hayalleri ve aidiyetleri sürdürdüklerini göstermektedir (Baldassar vd., 2017, s. 3). Böylece yaşlı göçmenler tek bir ulusal sınır içerisinde yaşlanmaktan ziyade “ulusötesi alanda yaşlanmayı” deneyimlemektedir. Batı Avrupa’daki yaşlı Türk emek göçmenlerini konu alan 31 çalışma üzerinden gerçekleştirilen içerik analizi yaşlı göçmenlerin menşe ve hedef ülkeleri arasında geliştirdikleri siyasi, dini, ailevi, ekonomik bağlar ve ziyaretler aracılığıyla tek bir yerin sınırlarının ötesinde “ulusötesi yaşlanma” deneyimine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Analiz sonucunda ibadethanelere katılımın, etnik işletmelerin ve tüketim alışkanlıklarının, derneklere katılımın, ulusötesi evliliklerin, telefon ile Türkiye’yle görüşmenin, tatillerde Türkiye’ye gelmenin ve Türkiye’ye geliş gidişlerin göçmenlerin ulusötesi yaşlanmalarını sağlayan temel pratikler olduğu görülmüş ve bulgular aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Araştırmalar ibadethanelere katılımın ulusötesi yaşlanmada önemli bir pratik olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle yaşlı erkeklerin gündelik yaşamlarında sıklıkla ziyaret ettikleri mekanlar olan camiler ve inanç merkezli derneklerin yaşlı göçmenlerin sosyalleşmesine önemli katkılar sağladığı görülmüştür. Benzer bir bulguya Nitsche ve Suijker (2003)'nin Hollanda'daki göçmenleri ele aldığı çalışmada ulaşılmış, dini merkezlerin onlar için önemi nedeniyle Müslüman göçmenlerin İslami merkezlerin yakınında yaşama arzusunda olduğu belirtilmiştir. İbadetin ve dini pratiklerin yaşlı bireylerin yaşamında merkezi önemde olduğu ve dini pratiklere yönelimin ileri yaşla birlikte artış gösterdiği düşünüldüğünde hedef ülkedeki ibadethanelerin ve dini derneklerin yaşlı göçmenlerin menşe ülkelerine yönelik özlem duygusunu azaltarak hedef ülkeye bağlılığı arttırabileceği söylenebilir.

Araştırmalar ev sahibi ülkedeki Türk marketleri, kahvehaneler gibi etnik işletmelerle, Türk kanallarını takip etmek ve Türkiye'den gayrimenkul almak gibi tüketim alışkanlıklarının yaşlı göçmenlerin menşe ülkeyle bağlarını sürdürmesine olanak sağlayan önemli ulusötesi faaliyetler olduklarını göstermiştir. Buffel'in (2015) belirttiği gibi Batı Avrupa'daki yaşlı Türk göçmenlerin camilerden, Türk marketlerinden, Türk restoranlarından, helal kasaplardan, Türk kahvehanelerinden, derneklerinden oluşan "küçük Türkiye" içerisinde yaşadıkları görülmüştür. Ancak analiz sonuçlarında kahvehane ve camilerin genellikle yaşlı erkeklerin katılım gösterdikleri "eril mekanlar" olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Alyanak'ın (2022) Strazburg'daki Türk erkeklerin sosyalleşme pratiklerini incelediği çalışmada da Almanya'daki kahvehanelerin genellikle yaşlı erkeklerle dolu olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında etnik işletmelere katılımın ve Türkiye'ye özgü tüketim pratiklerinin sürdürülmesinin nostalji ve eskiye özlemin en yoğun yaşandığı yaşlılıkta "memleketteymiş gibi bir yaşam" hissini uyandırması ve yaşlı bireylerin gündelik yaşamlarının her anında kökleriyle bağlarını yeniden kurması açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda etnik işletmeler ve tüketim alışkanlıklarının hem menşe ülkeye yönelik aidiyet bağlarını sürdürmede hem de hedef ülkeye uyum sağlamada yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın etnik işletmelere katılımın cinsiyetler açısından bir eşitsizliği içerdiği göz önünde bulundurulduğunda gurbetteki yaşlı kadın göçmenlerin erkek göçmenlere oranla menşe ülkeye özlem duygusunun daha yoğun olacağı ve hedef ülkede daha fazla uyum problemi yaşayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmalar yaşlı Türk göçmenlerin boş vakitlerinde Türkiye'deki akraba ve arkadaşlarıyla telefon üzerinden sesli veya görüntülü görüşmeler gerçekleştirdiklerini ve yaz tatillerinde Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirdiklerini ortaya koymuştur. Nitekim Avustralya'daki yaşlı İrlandalı göçmenleri konu alan Ballantyne ve Burke'ün çalışmada da benzer bir bulguya rastlanılmıştır. Yaşlı göçmenlerin aileleriyle iletişim kurmak için e-posta, sms, skype ve facebook gibi yeni medya araçlarını yoğun şekilde kullanırken, İrlanda'daki günlük hayatı takip etmek için e-gazeteler, radyolar ve televizyonları kullandıkları görülmüştür (Ballantyne & Burke, 2017, s. 22). Bu bulgu söz konusu deneyimin gurbette yani ulusötesi alanlarda yaşlanmayı deneyimleyen diğer göçmen gruplarında da ortak olabileceğini ortaya koymaktadır. Yaşlı göçmenlerin medya araçlarıyla kurdukları iletişim ve edindikleri bilgiler sayesinde menşe ülkelerine ve yakınlarına dair özlemlerini azaltmaya ve bağlarını sürdürmeye çalıştıkları söylenebilir. Öte yandan hızla gelişmekte ve değişmekte olan dijital teknolojiye sahip olma ve kullanımı bakımından yaşlı bireyler diğer yaş gruplarına nazaran dezavantajlı kılınmış bir konuma sahiptir. Bu durum ulusötesi yaşlanmayı deneyimleyen her yaşlının iyi oluşunu destekleme ve özlem duygularını azaltma noktasında kritik önemdeki iletişim araçlarına aynı oranda ulaşamadıkları ya da iletişim araçlarını kullanamadıkları anlamına gelir. Bu bağlamda özellikle eğitim seviyesi ve ekonomik durumu düşük yaşlı göçmenlerin ulusötesi yaşlanmayı deneyimlerken menşe ülkeyle irtibatla kalmasına olanak tanıyarak olumsuz duyguları azaltıcı bir etkiye sahip yeni medya araçlarını yeterince kullanmadığı için daha fazla olumsuz duygu yaşayabileceği söylenebilir.

Analiz edilen çalışmalar, STK kurulumu ve katılımın yaşlı göçmenlerin ulusötesi yaşlanmalarında önemli pratiklerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmalar Batı Avrupa'daki yaşlı Türklerin dernek kurma faaliyetlerine katıldıklarını, derneklerde sosyalleştiklerini, dernekler tarafından düzenlenen kurs, etkinlik ve faaliyetlere katılım gösterdiklerini gösterir. Benzer bir bulguya Hussein ve Oğlak'ın (2012) İngiltere'deki yaşlı Türk göçmenleri konu alan çalışmada da rastlanılmış; kültür merkezlerinin yaşlı göçmenler için müzik, televizyon, oyun ve diğer insanlarla Türkçe konuşacakları güvenli alanlar

sağladığı görülmüştür. Bu bulgular ışığında Türk derneklerinin bir taraftan yaşlı göçmenlerin sosyalleşmelerine önemli katkılar sağlarken diğer taraftan yardımlaşma ve sosyal destek ağları sunması açısından önemli işlevlere sahip olduğu söylenebilir. Yaşlı göçmenler bu “güvenli alanlar içerisinde” dertlerini, sorunlarını, özlemlerini, mutluluklarını kendileriyle aynı kültürel kodlara sahip ve onlarla aynı dili konuşan diğer yaşlılarla paylaşma imkanına erişirler. Öte yandan STK'lara katılım yoluyla yaşlı göçmenler Türkiye'ye özgü pratiklerle aktif yaşlanma imkanına erişirken yaştan ilerlemesiyle birlikte meydana gelen fizyolojik, sosyal ve mental kayıplara karşı “faydalı ve yeterli olma” hissine ulaşır.

Analiz edilen çalışmalar Batı Avrupa'daki yaşlı Türklerin ulusötesi evlilikler gerçekleştirdiklerini göstermiştir. Türkiye'den bir eşle gerçekleştirilen ulusötesi evliliklerin özellikle eşini kaybetmiş, bakıma muhtaç yaşlı erkekler arasında yaygın olduğu; yaşlı erkeklerin menşe ülkeden getirilen genç kadınlarla evlendikleri görülmüştür. Benzer bir bulguya Liversage'in (2021) çalışmasında rastlanılmış ve Danimarka'daki yaşlı göçmenlerin çoğunlukla aynı ülkeden eşlerle yeniden evlendikleri; ulusötesi evliliklerin erkek göçmenler arasında yaygın olduğu ve genellikle kendilerinden daha genç kadınlarla evlendikleri görülmüştür. Liversage' (2021, s. 357) göre ulusötesi evliliklerdeki cinsiyete dayalı yaş farkı bazı göçmen eşlerin Danimarka'ya göç ile sahip olacakları geçim kaynaklarını yaşlı kocalarına bakmakla değiş tokuş ettiği bir evlilik alışverişinin göstergesidir. Bununla birlikte yaşlı Türklerin kendi yeniden evlilik tercihlerinin yanı sıra çocuklarının ve torunlarının evlilik tercihlerinde de ulusötesi evliliği arzu ederek onların Türkiye'den biriyle evlenmelerini istedikleri görülmüştür. Bu durumun yaşlı göçmenlerin gelecek nesillerin köklerinden kopma tehlikesine karşı geleceğe yönelik aldıkları bir önleme ve kültürel asimilasyonla baş etme stratejisine işaret ettiği söylenebilir.

Analiz edilen çalışmalar ulusötesi yaşlanmada Türkiye'ye gidiş gelişlerin önemli bir pratik olduğu gösterir. Yapılan çalışmalarda yaşlı Türk göçmenlerin akrabalarıyla iletişim kurmak, aile bireyine bakım sağlamak, düğün, cenaze, bayram kutlamaları, mezar ziyaretleri, yaz tatilleri, doktor ziyaretleri gibi pek çok nedenden ötürü Türkiye'ye yönelik ziyaretlerini sürdürdükleri görülmüştür. Analiz sonucunda önemli sayıda yaşlı göçmenin ise sağlıkları ve ekonomik durumları el verdiği ölçüde döngüsel olarak hareket ettikleri yılın bir kısmını Türkiye'de, bir kısmını ise ev sahibi ülkede geçirdikleri görülmüştür. Kanada'daki yaşlı Türk göçmenleri konu alan Özdemir'in çalışmasında da benzer bulgulara rastlanılmış, yaşlı göçmenlerin bayram ziyaretleri, akrabaları görmek, düğünlere katılmak gibi sebeplerle Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirdikleri hatta büyük çoğunluğunun yazları Türkiye'de kışları Kanada'da olacak şekilde döngüsel bir yaşam tarzını benimsedikleri görülmüştür (Özdemir, 2018, ss. 143, 150). Ziyaretler ve döngüsel hareketlerle Türkiye ve hedef ülke arasında gidiş gelişler, hem yaşanan ülkenin imkanlarını kaybetmeme hem de Türkiye ile bağların sürdürülmesi olanağını sunduğu için önemlidir. Yaşlı göçmenler Türkiye'ye ziyaretleri yoluyla anavatanlarıyla bağlarını sürdürme ve aidiyetlerini koruma fırsatını elde ederken diğer taraftan hedef ülkede sahip oldukları ayrıcalıkları sürdürme imkanına erişir. Böylece yaşlı göçmenler hem menşe ülkeleriyle hem de ev sahibi ülkeye bağlılıklarını sürdürmektedirler.

Çıkar çatışması:	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.
Teşekkür	Bu makale Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji doktora programında Birsen ŞAHİN-KÜTÜK tarafından verilen Ulusötesi Göç ve Vatandaşlık dersi kapsamında hazırlanmış olup daha sonrasında veri analiz sürecinin dahil edilmesiyle geliştirilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde ve makalenin yayına hazırlık sürecinde desteğini esirgemeyen ve katkı ve yönlendirmeleriyle makalenin şekillenmesini sağlayan sayın hocam Birsen ŞAHİN KÜTÜK'e değerli katkıları için çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Altıntop, N. (2014). Barriers versus promotion: Culturally sensitive healthcare for elderly Turkish migrants in Austria and Germany. *Border Crossing*, 4(1-2), 41-46. <https://doi.org/10.33182/bc.v4i1-2.516>

- Alyanak, O. (2022). Blaming Kehl: Muslim Turkish men and their moral journey in the Franco-German borderland. *City & Society*, 34(1), 111-134. <https://doi.org/10.1111/ciso.12419>
- Apak, H. (2019). Göç ve kesişimsel dezavantajlılık: Suriyeli yaşlı ve engelli mülteciler. H. Sakız, & H. Apak (Yay. haz.), *Türkiye'de göçmen kapsayıcılığı: Sorundan fırsata dönüşüm önerileri* içinde (ss. 99-120). Pegem Akademi.
- Baldassar, L., Wilding, R., Boccagni, P., & Merla, L. (2017). Aging in place in a mobile world: New media and older people's support networks. *Transnational Social Review*, 7(1), 2-9. <https://doi.org/10.1080/21931674.2016.1277864>
- Balkır, C., & Böcker, A. (2015). A comparison of residence, social security and citizenship strategies of Turkish return migrants and Dutch retirement migrants in Turkey. A. Biriz Karaçay, D. Şenol Sert, & Z. Gülrü Göker (Yay. haz.), *Waves of diversity: Socio-political implications of international migration in Turkey* içinde (ss. 179-224). The ISIS Press.
- Ballantyne, G., & Burke, L. (2017). "People live in their heads a lot": Polymedia, life course, and meanings of home among Melbourne's older Irish community. *Transnational Social Review*, 7(1), 10-24. <https://doi.org/10.1080/21931674.2016.1277856>
- Baran, A., & Sarıtaş, C. T. (2018). Yaşlılıkta yaşam düzeni. E. Özmete, & A. Canatan (Yay. haz.), *Yaşlılığa çok yönlü bakış: Temel gerontoloji* içinde (ss. 136-167). Hedef Yayıncılık.
- Baykara-Krumme, H. (2013). Returning, staying, or both? Mobility patterns among elderly Turkish migrants after retirement. *Transnational Social Review: A Social Work Journal*, 3(11), 11-29. <https://doi.org/10.1080/21931674.2013.10820745>
- Blaakilde, A., Jervelund, S., Yazıcı, S., Petersen, S., & Krasnik, A. (2020). Use of cross-border healthcare services by elderly Turkish migrants in Denmark: A qualitative study and some critical reflections about public health 'concerns'. *Nordic Journal of Migration Research*, 10(3), 56-72. <https://doi.org/10.33134/njmr.325>
- Böcker, A., & Balkır, C. (2012). *Migration in later life: Residence, social security and citizenship strategies of Turkish return migrants and Dutch retirement migrants in Turkey* (Cilt Nijmegen Migration Law Working Papers Series). Radboud University Nijmegen.
- Böcker, A., & Balkır, C. (2016). Maintaining dual residences to manage risks in later life: A comparison of two groups of older migrants. V. Horn, & C. Schweppe (Yay. haz.), *Transnational aging: Current insights and future challenges* içinde (ss. 125-140). Routledge.
- Buffel, T. (2015). Ageing migrants and the creation of home: Mobility and the maintenance of transnational ties. *Population, Space and Place*, 23(5), e1994. <https://doi.org/10.1002/psp.1994>
- Buffel, T., & Phillipson, C. (2011). Experiences of place among older migrants living in inner-city neighbourhoods in Belgium and England. *Diversité urbaine*, 11(1), 13-37. <https://doi.org/10.7202/1007742ar>
- Buffel, T., Phillipson, C., & Scharf, T. (2013). Experiences of neighbourhood exclusion and inclusion among older people living in deprived inner-city areas in Belgium and England. *Ageing and Society*, 33, 89-109. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12000542>
- Carlsson, H. (2021). Migrants' pathways to aged care: the role of local relationships of care in facilitating access for super-diverse older populations. *Ageing & Society*, 43(7), 1502-1529. <https://doi.org/10.1017/S0144686X21001240>
- Carlsson, H., Pijpers, R., & Van Melik, R. (2020). Day-care centres for older migrants: spaces to translate practices in the care landscape. *Social & Cultural Geography*, 23(2), 250-269. <https://doi.org/10.1080/14649365.2020.1723135>
- Conkova, N., & Lindenberg, J. (2020). The experience of aging and perceptions of "aging well" among older migrants in the Netherlands. *The Gerontologist*, 60(2), 270-278. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz125>
- Fokkema, T., & Cela, E. (2016). Pendular migration of the older first generations in Europe: misconceptions and nuances. V. Horn, & C. Schweppe (Yay. haz.), *Transnational aging: Current insights and future challenges* içinde (ss. 141-162). Routledge.
- Gelekçi, C. (2011). Avrupa'da yaşayan Türklere yönelik çifte vatandaşlık uygulamaları: Belçika örneği. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59, 123-146.
- Greft, S., Sako, M., & Thissen, F. (2016). Residential dynamics and neighbourhood conditions of older migrants and native Dutch older adults in Amsterdam, The Netherlands. *Ageing & Society*, 36(1), 189-218. <https://doi.org/10.1017/S0144686X14001159>
- Horn, V., & Schweppe, C. (2017). Transnational aging: toward a transnational perspective in old age research. *European Journal of Ageing*, 14, 335-339. <https://doi.org/10.1007/s10433-017-0446-z>
- Horn, V., Schweppe, C., & Um, S.-g. (2013). Transnational aging—A young field of research. *Transnational Social Review: A Social Work Journal*, 3(1), 7-10. <https://doi.org/10.1080/21931674.2013.10820744>
- Hsieh, H.-F., & Shanon, S. (2005). *Three approaches to qualitative content analysis*. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>

- Hussein, S., & Oglak, S. (2012). *Older Turkish migrants in the UK: role of distinct culture, immigration histories and unmet care needs*. Turkish Migration in Europe Conference. London, United Kingdom.
- Johansson, C., Asztalos Morell, I., Lindberg, D., & Gustafsson, L.-K. (2023). Spotting good ageing: using welfare theory of health to frame the agency of older adults with immigrant backgrounds to attain good ageing. *Nordic Social Work Research*, 13(1), 21-35. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1902377>
- Johansson, K., Rudman, L., Mondaca, M., Park, M., Luborsky, M., Josephsson, S., et al. (2013). Moving beyond 'aging in place' to understand migration and aging: Place making and the centrality of occupation. *Journal of Occupational Science Understand Migration and Aging: Place Making and the Centrality Of Occupation*, 20(2), 108-119. <https://doi.org/10.1080/14427591.2012.735613>
- Kahveci, Ç., Karacan, E., & Kosnick, K. (2020). Tactical mobility: navigating mobile ageing and transnational retirement between Turkey and Germany: A comparison between Turkish-German and German retirees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(15), 3157-3173. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1724532>
- Klok, J., Tinburg, T., Suanet, B., & Fokkema, T. (2017a). National and transnational belonging among Turkish and Moroccan older migrants in the Netherlands: protective against loneliness? *European Journal of Ageing*, 14, 341-351. <https://doi.org/10.1007/s10433-017-0420-9>
- Klok, J., van Tilburg, T., Suanet, B., & Fokkema, T. (2017b). Transnational aging among older Turkish and Moroccan migrants in the Netherlands: Determinants of transnational behavior and transnational belonging. *Transnational Social Review*, 7(1), 25-40. <https://doi.org/10.1080/21931674.2016.1277656>
- Klokgieters, S., van Tilburg, T., Deeg, D., & Huisman, M. (2020). The linkage between aging, migration, and resilience: Resilience in the life of older Turkish and Moroccan immigrants. *Journals of Gerontology: Social Sciences*, 75(5), 1113-1123. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbz024>
- Kosnick, K., Karacan, E., & Kahveci, Ç. (2021). Policy dimensions of retirement migration from Germany to the Turkish riviera: Comparing German and German-Turkish older migrants. M. Repetti, T. Calasanti, & C. Phillipson (Yay. haz.), *Ageing and migration in a global context* içinde (ss. 131-146). Springer Nature.
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(145), 595-629. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x>
- Lewis, D. (2009). Aging out of place: Cambodian refugee elders in the United States. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 37(3), 376-393. <https://doi.org/10.1177/1077727X08330684>
- Liversage, A. (2021). Remarriage among older immigrants and their host country peers – a countrywide study. *Migration Letters*, 18(3), 349-360. <https://doi.org/10.33182/ml.v18i3.1224>
- Liversage, A., & Ismail, A. M. (2022). 'Migrant carer-wives' – Between transnational marriages, care work for older husbands and gendered precarity. *Nordic Journal of Migration Research*, 12(2), 156-173. <https://doi.org/10.33134/njmr.427>
- Liversage, A., & Mirdal, G. M. (2016). Growing old in exile – a longitudinal study of migrant women from Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(2), 287-302. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1238910>
- Naldemirci, Ö. (2015). Rethinking loyalty (vefa) through transnational care practices of older Turkish women in Sweden. N. Milewski, I. Sirkeci, M. M. Yüceşahin, & A. S. Rolls (Yay. haz.), *Family and human capital in Turkish migration* içinde (ss.35-45). Transnational Press London.
- Naldemirci, Ö. (2023). Idioms of care: ageing and connectivity among older Turkish migrants in Sweden. D. Abdelhady, & R. Aly (Yay. haz.), *Routledge handbook on Middle Eastern diasporas* içinde (ss. 341-350). Routledge.
- Nitsche, B., & Suijker, F. (2003). *Allochtone ouderen en women*. Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling/NIZW, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Palaz, F. S. (2020a). The social networks and engagements of older Turkish migrants in Germany. *Open Journal for Sociological Studies*, 4(2), 79-92. <https://doi.org/10.32591/coas.ojss.0402.03079p>
- Palaz, F. S. (2020b). Göçmen dernekleri ve sosyal sermaye: Almanya'daki yaşlı Türk göçmenler örneği. *Toplumsal Değişim*, 2(2), 157-187.
- Palmberger, M. (2017). Social ties and embeddedness in old age: older Turkish labour migrants in Vienna. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(2), 235-249. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1238907>
- Palmberger, M. (2018). Social embeddedness and care among Turkish labor migrants in Vienna: The role of migrant associations. A. Hromadzic, & M. Palmberger (Yay. haz.), *Care across distance: Ethnographic explorations of aging and migration* içinde (ss. 97-112). Berghahn.
- Palmberger, M. (2019). Relational ambivalence: Exploring the social and discursive dimensions of ambivalence—The case of Turkish aging labor migrants. *International Journal of Comparative Sociology*, 60(1-2), 1-17. <https://doi.org/10.1177/0020715219832918>

- Segers, R. (2018). First-generation Turkish women in the 2060 neighbourhood of Antwerp. *TVGENE*, 21(4), 325–340. <https://doi.org/10.5117/TVGN2018.4.003.SEGE>
- Statistisches Bundesamt. (2021).
- Şahin, B. (2010). *Almanya'daki Türkler*. Phoenix Yayınevi.
- Şahin-Kütük, B. (2017). Hollanda'ya gerçekleştirilen Türk göçü ve ulusötesi faaliyetler. *Sosyoloji Konferansları*, 55(1), 85-106. <https://doi.org/10.18368/iusoskon.328315>
- Taşcı, C., & Kahraman, F. (2021). Yaşlı mültecilerin gündelik yaşam deneyimleri: İzmir üzerine bir araştırma. *Göç Dergisi*, 8(3), 513-531. <https://doi.org/10.33182/gd.v8i3.794>
- Tezcan, T. (2019). First-generation circular migrants involved in the upbringing of their grandchildren: the case of Turkish immigrants in Germany. *Ageing & Society*, 41(1), 1-24. <https://doi.org/10.1017/S0144686X19000953>
- Tezcan-Güntekin, H., & Bilecen, B. (2014). Transnational healthcare practices of retired circular migrants. *COMCAD Working Papers*. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-50880-8>
- Türkiye Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa (03.02.2023)
- Özdemir, O. (2018). Double challenges for the elderly Turkish immigrants in montreal. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 34-158.
- van der Wurff, F., Beekman, A., Dijkshoorn, H., Spijker, J., Smits, C., Stek, M., et al. (2004). Prevalence and risk-factors for depression in elderly Turkish and Moroccan migrants in the Netherlands. *Journal of Affective Disorders*, 83(1), 33-41. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2004.04.009>
- Warnes, T. (2010). Migration and Age. D. Dannefer, & C. Phillipson (Yay. haz.), *The Sage handbook of social gerontology* içinde (ss. 389-404). Sage Publications.
- WHO. (2018). *Health of older refugees and migrants*. WHO Regional Office for Europe.
- Wimmer, A., & Glick, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: Nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2(4), 301-334. <https://doi.org/10.1111/1471-0374.00043>
- Yaprak, Ş. (2013). Uluslararası emek göçü bağlamında Almanya'ya Türk işgücü göçü ve sosyo-ekonomik etkileri. *International Conference on Eurasian Economics Bildirileri Kitabı* içinde (ss. 862-870).
- Yıldırım, A., & Şimsek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Zhou, Y. R. (2013). Transnational aging: The impacts of adult children's immigration on their parents' later lives. *Transnational Social Review: A Social Work Journal*, 3(1), 49-64. <https://doi.org/10.1080/21931674.2013.10820747>